

DARBO MIGRACIJOS PROCESAI LIETUVOJE

Karolis ŽIBAS

LSTC Etninių tyrimų institutas

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

El. paštas: karolis@ces.lt

Eleonora LEKAVIČIŪTĖ

Brown University

Providence, Rhode Island, 02912, JAV

El. paštas: eleonora_lekaviciute@brown.edu

Santrauka. Straipsnyje analizuojama darbo migracijos situacija Lietuvoje, apžvelgiant tiek emigracijos, tiek darbo imigracijos procesus. Nagrinėjant Lietuvoje vyraujančią darbo imigracijos struktūrą, aptariamos teorinės darbo migracijos (politikos ir proceso) prielaidos, pateikiamos teorinės sąsajos tarp darbo migracijos, darbo rinko struktūros kaitos ir ekonominio valstybių išsivystymo. Darbo migracijos teorijų kontekste atskleidžiamos Lietuvoje dirbančių ir gyvenančių darbo imigrantų ekonominės, socialinės ir demografinės charakteristikos: lytis, amžius, kilmės šalis, profesija ir ekonominės veiklos sektorius.

Raktažodžiai: emigracija, darbo imigracija, darbo imigracijos politika, leidimai dirbti, darbo migrantai.

Įvadas

Šiuolaikinei visuomenei būdinga etninė įvairovė, sąlygojama (ar istoriškai sąlygota) įvairių procesų: etninių grupių, diasporų ar migrantų bendruomenių formavimosi. Pastariesiems procesams vis didesnę įtaką daro tarptautinė migracija, kuri XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje tapo neatsiejama modernių visuomenių gyvenimo dalimi. Migracijos procesai Europos Sąjungoje (ES) tapo viešų diskusijų objektu, kai ES valstybės narės susidūrė ne tik su masine migracija ir ši reiškinį lydinčiais prieglobsčio ir integracijos iššūkiais, bet ir su demografinė krize, kuri palietė visas ES valstybes nares, tarp jų ir Lietuvą. Didelė emigracija, gyventojų skaičiaus mažėjimas, populiacijos senėjimas ir vienas didžiausių mirtingumų ES sukėlė demografinių problemų kompleksą Lietuvoje. Vyraujant demografiniam deficitui šalyje pradėjo didėti darbo vietų pasiūla, ryškėti darbo jėgos trūkumas, todėl palaipsniui pradėjo augti trečiųjų šalių piliečiams išduodamų darbo leidimų skaičius. Kartu su didėjančiu išduotų leidimų skaičiumi, atsirado nauji iššūkiai: darbo migrantų ir jų šeimų integracija, darbinis išnaudojimas ir pažeidžiamumas darbo rinkoje.

1. Teorinės darbo migracijos prielaidos

Migracijos procesus analizuojanti literatūra akcentuoja tris pagrindines problemines migracijos tyrimų kryptis: kas (kaip) daro įtaką migrantų populiacijos dydžiui ir jų socialinėms bei demografinėms charakteristikoms, kaip migrantai prisitaiko priimančios

šalies visuomenėje ir kokia yra migracijos įtaka šalies ekonomikai ir visuomenės etninei bei socialinei kompozicijai. Iki šiol nėra išvystyta viena visas tris kryptis apimanti ir aiškinanti migracijos teorija. Vyrauja skirtingos teorijos, kurios siekia paaiškinti vieną iš minėtų migracijos tyrimų krypčių (Borjas, 1989). Migraciją aiškinančias teorijas galima skirstyti į ekonomines ir socialines (Brettell ir Hollifield, 2000). Ekonominės teorijos akcentuoja makroekonominių veiksnių, o socialinės pabrėžia socialinių tinklų svarbą. Kadangi straipsnyje analizuojami darbo migracijos procesai, tikslinga apžvelgti ekonomines migracijos teorijas.

1.1. Migracijos ekonomika ir darbo rinka

Viena iš plačiausiai naudojamų teorinių koncepcijų migracijos tyrimuose yra „traukos“ ir „stūmimo“ perspektyva, kuri, pasitelkdama stūmimo veiksnius kilmės šalyje ir traukos veiksnius tikslo šalyje, siekia paaiškinti migracijos priežastis, motyvus ir modelius (EC, 2000). Pagal neoklasikinę ekonomikos teoriją, stūmimo veiksniai (demografinė kaita, žemas pragyvenimo lygis, atlyginimų skirtumai, nedarbo lygio augimas) skatina žmones palikti savo kilmės šalį; traukos veiksniai (darbo pasiūla ir didesnės pajamos, geresnė gyvenimo kokybė ir ekonominės galimybės) pritraukia migrantus į priimančias šalis (Castles ir Miller, 2003). *Makro* lygmenyje tiriami tokie struktūriniai veiksniai kaip darbo jėgos paklausa ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose, valstybių ar regionų ekonominis išsivystymas. *Mikro* lygmenyje vertinami migracijos naudos ir sąnaudų apskaičiavimu pagrįsti individualaus mobilumo veiksniai (Brettell ir Hollifield, 2000). Atsižvelgiant į analizės lygmenį (*makro* ir *mikro*), neoklasikinė ekonomikos teorija skirstoma į makroekonominį ir mikroekonominį modelius. Makroekonominis modelis akcentuoja atlyginimų skirtumus, kurie stimuliuoja migraciją iš šalių su žemesniais į šalis su aukštesniais darbo užmokesčiais siekiant padidinti (ar maksimizuoti) asmens pajamas. Mikroekonomikos modelis, tuo pačiu, pripažįsta, kad individai savarankiškai gali apskaičiuoti migracijos naudos ir sąnaudų santykį ne tik priimdami sprendimą migruoti, bet taip pat apsvaistydami kitas alternatyvas. Individas atsižvelgia ne tik į atlyginimų skirtumus ir užimtumo lygį, bet taip pat į tokias migracijos sąnaudas kaip kelionės išlaidos ar integracijos kaštai (Massey et al., 1993).

Neoklasikinė ekonomikos teorija akcentuoja ekonominę migracijos prigimtį, todėl analizuojant Lietuvos gyventojų emigracijos procesus tikslinga atsižvelgti tiek į makroekonominius tikslo ir kilmės šalių rodiklius, tiek į individualius (potencialių) migrantų mobilumo veiksnius. Jei makroekonominius rodiklius nustatyti ir palyginti nėra sudėtinga naudojant dokumentų ir statistikos analizės metodus, individualių mobilumo veiksnių apibūdinimas reikalauja atlikti kiekybinius ir/ar kokybinius tyrimus. Lietuvoje atlikti tyrimai (Kazlauskienė ir Rinkevičius, 2006; Urbonavičienė ir Tvaronavičienė, 2008; Karalevičienė ir Matuzevičiūtė, 2009; Dudzevičiūtė ir Čekanauskas, 2014) iliustruoja mikroekonominį ir makroekonominį modelius, liudijančius apie ekonominę Lietuvos gyventojų emigracijos prigimtį. Pastebėtina, kad palaipsniui nuo *makro* lygmens argumentų

pereinama prie *mikro* lygmens analizės. Ši analizė atskleidžia kompleksinę Lietuvos gyventojų migracinę elgseną, susijusią ne tik su makroekonominiais veiksniais, bet ir su socioekonominiais-individualiais mobilumo naudos/sąnaudų skaičiavimais. Tai liudija naujausi tyrimai emigracijos srityje. Užsienio reikalų ministerijos tyrimas (2015) atskleidė, kad ekonominė situacija Lietuvoje yra tik vienas iš veiksnių, galinčių paskatinti grįžtamąją migraciją. Ne mažiau svarbūs yra psichologinio klimato ir darbdavių požiūrio į žmogų pokyčiai, didesnė tolerancija ir pagarba žmogui Lietuvoje.

Priešingai neoklasikinei ekonomikos teorijai, nauja ekonominė migracijos teorija pabrėžia darbo rinkos ir namų ūkio santykį kaip pagrindinį migracijos veiksnį. Migracija – tai namų ūkio strategija, siekianti ne tik maksimizuoti šeimos pajamas, bet taip pat minimizuoti šeimos pajamų riziką dalį darbo jėgą perkeltiant į užsienio šalių darbo rinkas (Stark, 1991). Ši teorija analizuoja platesnį vyraujančių rinkų spektrą (ne tik darbo, bet ir kreditų ar socialinio draudimo rinkas) ir teigia, kad ekonominis išsivystymas nebūtinai sumažina tarptautinės migracijos potencialą, kadangi didelės finansinės perlaidos ir migrantų kilmės šalies ekonomikos klimas gali tapti papildomu migracijos „stūmimo“ veiksniumi dėl sėkmingų (pvz., finansinių perlaidų) investicijų (Massey et al., 1993).

Analizuojant Lietuvos gyventojų emigracijos procesus naujos ekonominės migracijos teorijos perspektyvos atžvilgiu, analizės kintamųjų nustatymas yra sudėtingas, kadangi pagrindiniai tarptautinį žmonių mobilumą aiškinantys veiksniai yra individualių ir kolektyvinių namų ūkių strategijų persipynimas, darantis įtaką migracinei elgsenai individualiame ir šeiminiame lygmenyse. Tikėtina, kad detali šių kintamųjų analizė leistų giliau pažvelgti į esamą ir potencialų migracijos modelio kitimą. Atlikti tyrimai (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011; Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013) rodo, kad Lietuvoje migracijos elgsena namų ūkio lygmenyje susijusi ne su šeimos pajamų rizikos minimizacija, bet su pajamų maksimizacija ar išgyvenimu. Tačiau intensyvėjant migracijos srautams, namų ūkių strategijos keičiasi. Pastarojo dešimtmečio emigracijos tendencijos Lietuvoje atskleidžia šeimos susijungimo procesus migracijos tikslo šalyse (Spinter, 2011), o tai reiškia, kad Lietuvos gyventojų mobilumas įgauna ilgalaikės migracijos bruožus su nuolatinio gyvenimo tikslo šalyje potencialu. Lietuvoje likę emigrantų šeimos nariai išvyksta susijungti su šeima užsienyje, todėl didėja ilgalaikės emigracijos potencialas, mažėja grįžtamosios migracijos tikimybė. Vis dėlto, ilgalaikės grįžtamosios migracijos tendencijas galima nustatyti analizuojant antros kartos Lietuvos emigrantų migracinę elgseną ir integracijos indeksą tikslo šalyse.

Jei nauja ekonominės migracijos teorija akcentuoja šeimos ūkio strategijas migracijos kilmės ir tikslo šalyse, dviejų darbo rinkų teorija tarptautinės migracijos procesus aiškina darbo rinkos faktoriumi priimančiose šalyse (Massey et al., 1993 pagal Piore, 1979). Ši teorija akcentuoja migracijos ir darbo rinkos sąsajas ir siekia paaiškinti šiuo metu labiausiai paplitusią migracijos rūšį – darbo migraciją. Darbo jėgos poreikis moderniose industrinėse visuomenėse sukuria darbuotojų poreikį pačiame žemiausiame visuomenės

socialinės hierarchijos lygmenyje, kuriame imigrantai „susitaiko“ su žemu darbo užmokesčiu ir socialinio mobilumo apribojimais (Massey et al., 1993). Postindustriniai pokyčiai išsivysčiusiose šalyse padalina darbo rinką į du sektorius, todėl egzistuoja dvi darbo rinkos: viena skirta aukštąjį išsilavinimą turintiems „vietiniams“ gyventojams, kita – mažai apmokamų ir neprestižinių darbų rinka, kurioje dažniausiai pozicijas užima imigrantai (Brettell ir Hollifield, 2000). Dviejų darbo rinkų ekonomikoje darbo užmokestis atspindi darbo statusą ir prestižą, todėl, anot Hagen-Zanker (2008), atsiranda darbo jėgos trūkumas mažai apmokamų ir neprestižinių darbų rinkoje.

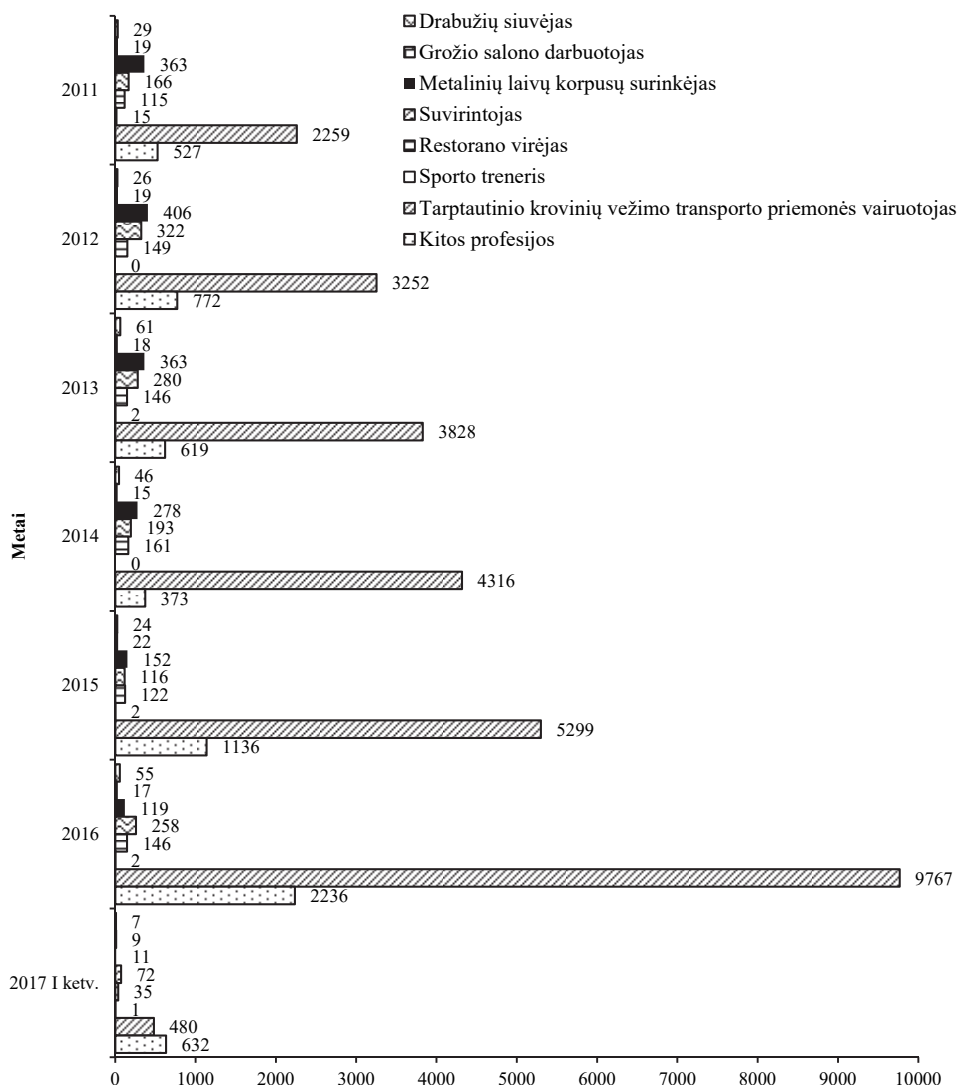
Lietuvos gyventojų emigracijos kontekste dviejų darbo rinkų teorija itin svarbi. Emigracijos srityje atlikti tyrimai (EMN, 2012; Ollus et al., 2013; Friberg ir Eldring, 2013; kt.) leidžia teigti, kad emigrantai iš Lietuvos dažniausiai užpildo nekvalifikuotos darbo jėgos sektorių, o neretai dirba ir šešėlinėje ekonomikos srityje. Šis faktas iliustruoja dviejų darbo rinkų teorijos prielaidas, kadangi Lietuvos gyventojų emigracija vyksta į dvigubą darbo rinką, kurioje lietuvių emigrantai užima vietos populiacijos nepageidaujamus darbus. Nekvalifikuotas darbas dažnai patenka į šešėlinę sritį arba į žemiausią darbo rinkos sektorių, tad būtent šiose darbo vietose socialinio mobilumo galimybės yra ribotos. Aukštesnės kvalifikacijos ekonominės veiklos sritys patenka į legalų darbo rinkos profilį su skirtingomis karjeros galimybėmis (Massey et al., 1993).

Dviejų darbo rinkų teoriją iliustruoja darbo imigracijos procesai ir pačioje Lietuvoje. Darbo imigracija Lietuvoje yra sąlygojama darbdavių poreikių, todėl imigrantai dažniausiai dirba sektoriuose, kuriuose jaučiamas darbo jėgos poreikis. Kitaip tariant, šiame straipsnyje išvardinti politiniai dokumentai, reglamentuojantys darbo imigracijos procesus (žr. apačioje: Darbo migracijos procesai Lietuvoje), „sukuria“ tam tikrą darbo rinkos fragmentaciją, kur darbo leidimus gavę užsieniečiai užima konkrečias pozicijas, konkrečiuose ekonominės veiklos sektoriuose, dirbdami konkrečias profesijas (plačiau žr. 1 pav. apie profesijų pasiskirstymą). Pastebėtina, kad tokio pobūdžio imigrantų situacija darbo rinkoje sukuria pažeidžiamumo ir išnaudojimo potencialą. Remiantis Tarptautinės darbo organizacijos (ILO, 2007) duomenimis, viena iš labiausiai pažeidžiamų grupių darbo jėgos rinkos struktūros kaitos atžvilgiu ES yra ekonominiai imigrantai, kurie dažniausiai dirba pavojingus, mažiau apmokamus darbus, yra išnaudojami darbdavių ir neretai tampa diskriminacijos aukomis. Šie iššūkiai palaipsniui tampa aktualūs ir Lietuvai. Pastaraisiais metais žiniasklaidoje pasirodė ne vienas pranešimas apie darbo imigrantų išnaudojimą ir net prekybą žmonėmis ar modernios vergystės procesus¹⁷. Lietuvoje tyrimų imigrantų darbinio išnaudojimo srityje atlikta nėra. Kita vertus, reikia pastebėti, kad profesionaliai valdoma

¹⁷ Pavyzdžiui, „Per VSAT operaciją išgelbėti 9 ukrainiečiai, kuriuos iš Lietuvos į užsienį būtų išvežę kaip vergus“: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimai/melaimes/lietuvos-pasienieciai-su-uzsienio-kolegomis-isarde-prekybos-zmonemis-tinkla-59-838086>; „Lietuvoje išnaudojami nepaliečiai: sako, kad mokėjo vos 120 eurų algos“: <http://www.delfi.lt/verslas/verslas/lietuvoje-inaudojami-nepalieciai-sako-kad-mokejo-vos-120-euru-algos.d?id=75321853>; „Vergovė XXI amžiaus Lietuvoje: apsuksuoliai užkūrė naują verslą – prekybą ukrainiečiais“: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/ukrainieciai-662-769098>.

ekonominė migracija gali prisidėti ne tik prie šalies ekonomikos augimo, bet taip pat reguliuoti darbo rinkos struktūrą ir (dirbančios) populiacijos vidutinį amžių. Darbo imigracijos tyrimuose (LSTC, 2015) pabrėžiama, kad darbo imigrantai patenka į bendrą Lietuvos darbo rinką, todėl susiduria su tokia pačia problematika, kaip ir Lietuvos piliečiai. Pastebėtina, kad dėl kalbos barjero, darbo teisių nežinojimo ir teisinės bazės nesupratimo, darbo migrantų pažeidžiamumas darbo rinkoje yra didesnis nei Lietuvos piliečių, todėl būtina plėsti bendrą darbuotojų apsaugos Lietuvoje mechanizmą, taip didinant darbo migrantų darbo teisių ir santykių apsaugą.

1 pav. Išduotų darbo leidimų pasiskirstymas pagal profesiją (2011–2017 m. I ketv.)

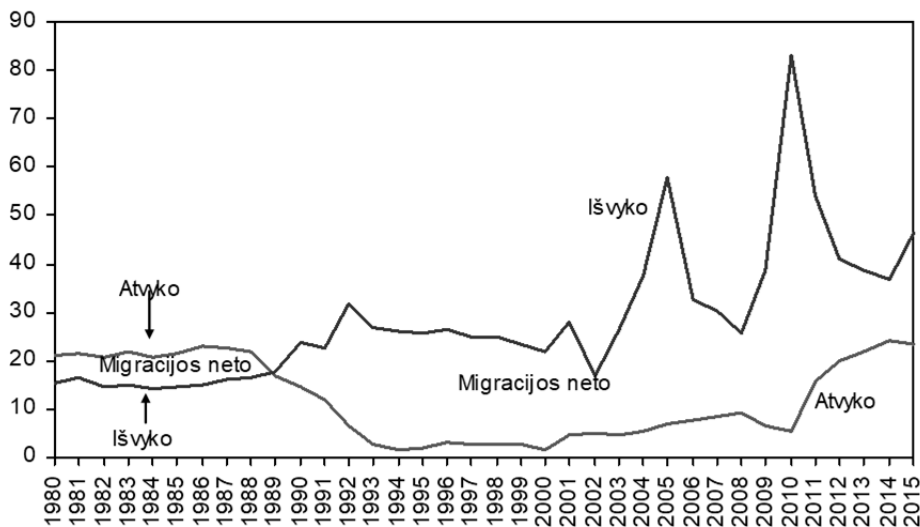

Šaltinis: duomenys gauti pagal specialią užklausą Lietuvos darbo biržai.

2. Darbo migracija Lietuvoje

Tarptautinės migracijos problematikos kontekste Lietuva nėra išimtis. Didelis išvykstančiųjų ir mažas atvykstančiųjų skaičius (2 pav.), gyventojų skaičiaus mažėjimas, populiacijos senėjimas ir vienas didžiausių mirtingumų ES sukėlė daugybę demografinių iššūkių. Vyraujant demografiniam deficitui, šalyje pradėjo didėti darbo vietų pasiūla, ryškėti kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos trūkumas. Palaipsniui pradėjo augti užsieniečiams išduodamų darbo leidimų skaičius, kuris pastebimai padidėjo 2006–2008 m. ir 2011–2017 m. (žr. 3 pav. apie darbo leidimų išdavimo dinamiką). Didelė emigracija, demografiniai iššūkiai ir staigūs ekonominiai pokyčiai pradėjo keisti Lietuvos darbo rinkos struktūrą. Kartu su didėjančiais imigracijos ir nemažėjančiais emigracijos srautais, pradėta diskutuoti ne tik apie socialines ir ekonomines emigracijos pasekmes, bet ir apie imigracijos poveikį valstybės bei visuomenės socialinei ir ekonominei raidai. Darbdaviai ir verslininkai pradėjo kelti diskusijas apie darbo imigracijos iš taip vadinamųjų trečiųjų šalių poreikį. Galiausiai, pasikeitė ne tik su darbo migracijos procesais susijęs viešasis diskursas, bet ir valstybės politinis atsakas į šiuos klausimus.

2 pav. Tarptautinė migracija Lietuvoje 1980–2015 m. (tūkst.)

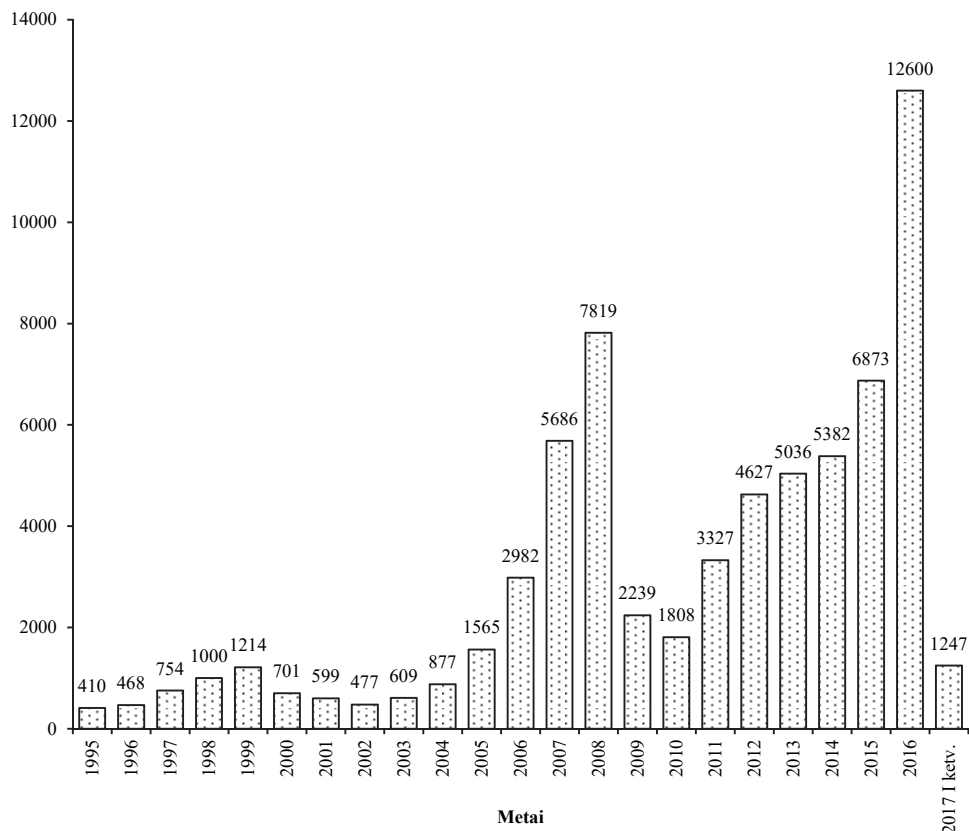

Šaltinis: Sipavičienė et al., 2016.

Analizuojant viešąjį diskursą matyti, kad per 2006–2008 m. laikotarpį ir nuo 2011-ųjų gerokai padidėjo visuomenės ir žiniasklaidos dėmesys darbo imigracijos procesams, o emigracijos klausimai buvo (vis dar yra) aktualūs nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. 2006–2008 m. padaugėjo straipsnių apie imigracijos procesus Lietuvoje, kurie, kaip Leončikas ir Žibas (2010) teigia, dažniausiai pasirodydavo po tam tikrų su migracija susijusių įvykių: priimami įstatymai, vykdomi projektai ir kiti politiniai klausimai; svarstymai apie migracijos procesus ir jų padarinius; diskriminacijos ir rasizmo problemos;

migrantų integracija ir darbo imigracija. Diskutuojant apie skirtingo pobūdžio temas, tarp skirtingų žiniasklaidos kanalų nebuvo reikšmingų skirtumų. Visose temose, susijusiose su imigracijos klausimais, vyravo grėsmės suvokimas (pavyzdžiui, terorizmas, nusikaltimai, riaušės, nedarbas, kt.) ir sunkumai/iššūkiai (pavyzdžiui, kultūrinis nesuderinamumas, rasizmas, nelegalus darbas, mažiau atlyginama vietos darbo jėga, kt.).

3 pav. Užsieniečiams išduotų darbo leidimų skaičius (1995–2017 m. I ketv.)

Šaltinis: duomenys gauti pagal specialią užklausą Lietuvos darbo biržai.

Analizuojant politinį atsaką – migracijos ir migrantų integracijos politikos Lietuvoje turinį – reikėtų išskirti itin svarbų faktorių, susijusį su migracijos politikos įgyvendinimo Lietuvoje laikotarpiu. Iki 2014 m. migracijos politika buvo pagrįsta *ad hoc* principu, tačiau 2014–2017 m. įvyko svarbūs politiniai pasikeitimai, liudijantys apie didelį žingsnį pereinant nuo *ad hoc* principo prie ilgalaikiais tikslais paremtos strategijos. 2014 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė Lietuvos migracijos politikos gaires (LRV, 2014.01.22, Nr. 79), Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Užsieniečių integracijos veiksmų planą (SADM, 2014.12.31, Nr. A1-683), o nevyriausybinių organizacijų ir migracijos ekspertai parengė Trečiųjų šalių piliečių ir Prieglobstį gavusių

užsieniečių integracijos strateginius dokumentus (LSTC, 2015, 2016). Atsižvelgiant į darbo rinkos pokyčius ir poreikius, liberalizuotas leidimų dirbti užsieniečiams procesas¹⁸ ir praplėstas trūkstančių profesijų sąrašas¹⁹, leidžiantis paprasčiau įdarbinti užsieniečius tuose sektoriuose, kur vyrauja darbo jėgos poreikis. Galiausiai, pakeistas ne tik Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (LR, 2004.04.30, Nr. 73-2539), bet ir daugybė kitų teisės aktų²⁰, susijusių su užsieniečių įdarbinimu Lietuvoje.

2.1. Emigracija, demografija ir darbo rinka

Jungtinių Tautų duomenys rodo, kad 2050 m. Lietuvoje gyvens 2,375 mln. gyventojų. Pasaulio bankas teigia, kad Lietuva patenka tarp trijų sparčiausiai demografiškai nykstančių valstybių pasaulyje (sparčiau populiacija mažėja tik Puerto Rike ir Latvijoje). Svarbiausia populiacijos mažėjimo Lietuvoje priežastis – gyventojų emigracija. Svarbu akcentuoti tai, kad emigracijos srantai Lietuvoje buvo ir vis dar yra intensyvūs, o užsieniečių imigracija išlieka nedidelė, negalinti kompensuoti išvykusių Lietuvos gyventojų. Per dešimtmetį nuo 2001 iki 2011 m. šalies gyventojų skaičius sumažėjo 440,6 tūkst. (12,6 proc.). Gyventojų mažėjimą daugiausiai lėmė emigracija (76,9 proc.). Per dešimtmetį iš šalies išvyko 402 900 gyventojų, o atvyko tik 64 200 (23,1 proc.) (Demografija visiems, 2015). Nors grįžtamoji Lietuvos gyventojų migracija didėja, tai iš esmės nesprendžia šalies demografinių iššūkių.

Europos migracijos tinklo duomenimis (2016), beveik 72 proc. iš Lietuvos išvykusių gyventojų yra 15–44 metų, o tai reiškia, kad iš šalies išvyksta darbingo amžiaus asmenys. Emigracijos nulemtas jaunų žmonių skaičiaus mažėjimas kelia rimtus iššūkius: mažėja santuokų skaičius, gimstamumas, jaučiamas vis didesnis darbo jėgos poreikis, o mažėjantis dirbančiųjų skaičius turi išlaikyti didėjančią nedirbančiųjų skaičių (Europos migracijos tinklas, 2016).

Apibendrinant vyriausybės atsaką į Lietuvos gyventojų emigracijos procesus, pastebėtini šie svarbūs aspektai. Pirma, emigracijos reguliavimo priemonių reglamentavimas Lietuvoje nevyko lygiagrečiai tarptautiniam šalies gyventojų emigracijos procesui. Diasporos politika rėmėsi ir vis dar remiasi visuomenės migracijos elgsena, arba, taip vadinamoju, *ad hoc* principu. Tai iliustruoja ir vienas iš Ekonominės migracijos

¹⁸ Leidimo dirbti užsieniečiams išdavimo sąlygų ir tvarkos aprašas (2013.03.07, Nr. A1-133).

¹⁹ Įsakymas dėl profesijų, kurių darbuotojų trūksta Lietuvos Respublikoje, sąrašo pagal ekonominės veiklos rūšis 2017 m. I pusmečiui patvirtinimo (2016.12.15, Nr. V-946). Trūkstančių profesijų programų tikslas – patenkinti konkrečių profesijų trūkumą darbo rinkoje, pagrindiniai atrankos metodai yra kvalifikacija, beveik visada taikomi darbo rinkos testai ir reikalingas darbo kontraktas. Šiuo atveju pagrindinis atrankos kriterijus – migranto turima profesinė kvalifikacija (todėl taikomos tik aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuotiems migrantams). Kita vertus, šios programos dažnai taiko griežtas ir nelanksčias darbo sąlygas, o pagrindinis iššūkis rengiant šias programas yra konkrečių profesijų sąrašo sudarymas, kuris turi remtis įvairiais informaciniais šaltiniais ir būti nuolat atnaujinamas bei atliepti darbo rinkos poreikius (LSTC, 2015).

²⁰ Įsakymas dėl vertinimo tvarkos, kuria nustatoma, ar numatomos steigti įmonės veikla susijusi su naujų technologijų ar kitų Lietuvos Respublikos ūkio ir socialinei plėtrai reikšmingų naujovių diegimu ir ar šiai veiklai vykdyti užsienietis turi reikiamą kvalifikaciją, finansavimą ir verslo planą, aprašo patvirtinimo (2017.01.26, Nr. 4-56); Įsakymas dėl leidimo dirbti užsieniečiams išdavimo ir sprendimo dėl užsieniečio darbo atitikties Lietuvos darbo rinkos poreikiams priėmimo (2016.12.30, Nr. V-1001); Profesijų, kurioms būtina aukšta profesinė kvalifikacija, kurių darbuotojų trūksta Lietuvos Respublikoje, sąrašas (2017.02.08, Nr. 96); kt.

reguliuavimo strategijos (LRV, 2007.04.25, Nr. 416) (EMRS) tikslų. EMRS buvo siekiama, kad migracijos neto 2012 m. būtų 0 (būklė, kai emigracijos ir imigracijos srautai vieni kitus kompensuoja). Vis dėlto, 2012 m. Lietuva buvo antra didžiausią neigiamą migracijos neto turinti ES šalis, o tai rodo, kad EMRS deklaruotas tikslas nepasiektas. Antra, iki 2011 m., kai buvo priimta „Globalios Lietuvos programa“, didžiausiais dėmesys skirtas emigracijos mažinimui ir emigrantų susigrąžinimui. Kaip rodo statistiniai duomenys (EMN, 2015), tokio pobūdžio politika iš esmės nepasiteisino. Be to, naujausi tyrimai (The Future of Lithuania, 2015) rodo, kad didžioji dalis emigravusių lietuvių grįžti į Lietuvą neketina. Tyrimo duomenimis, 79 proc. lietuvių turi emigravusių giminaičių ir net 59 proc. emigrantų savo ateities su Lietuva nesieja. Trečia, nors nuo emigrantų susigrąžinimo ar sulaikymo priemonių Ekonominėje migracijos reguliavimo strategijoje pereinama prie ryšių su diaspora palaikymo ir stiprinimo Globalios Lietuvos programoje (LRV, 2011.03.30, Nr. 389) ir Lietuvos migracijos politikos gairėse, tikslinė Diasporos politikos grupė liko nedidelė, apimanti tik dalį Lietuvos gyventojų emigracijos struktūros. Atsižvelgiant į šiuos faktus galima teigti, kad Lietuvos emigracijos politika (bent iki 2014 m. priimtų Lietuvos migracijos politikos gairių) pasižymėjo deklaratyviais siekiais. Tai iliustruoja ir 2015 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Seime pasirašytas Nacionalinis parlamentinių partijų susitarimas (LRS, 2015) dėl emigracijos. Pagrindiniu susitarimo siekiu (be konkrečių priemonių) įvardijamas Lietuvos populiacijos padidėjimas iki 3,5 mln. gyventojų 2025 m. Šis tikslas prieštarauja Eurostat ir Pasaulio banko paskelbtoms prognozėms. Be to, atsižvelgiant į dabartines Lietuvos gyventojų emigracijos tendencijas, toks siekis yra tiesiog neįgyvendinamas.

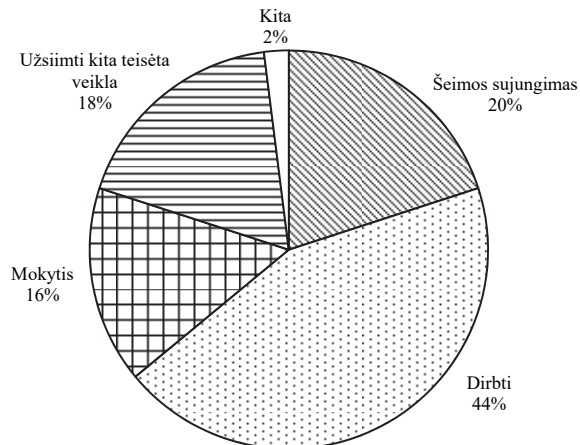
2.2. Darbo imigracija Lietuvoje

Valstybių vyriausybės naudoja įvairias migracijos politikos strategijas atsižvelgdamos į daugybę faktorių: valstybės pajėgumą priimti tam tikrą skaičių migrantų, darbo rinką, visuomenės etninę struktūrą ir kt. (E)migracija yra paremta laisvo judėjimo principu, todėl demokratinio kelio teisiškai riboti šį procesą nėra. Imigracijos atžvilgiu situacija kitokia. Dideli tarptautinės migracijos srautai paveikė tradicinių imigracijos šalių politiką, todėl valstybės, siekdamos neprarasti imigracijos kontrolės, ėmėsi teisinių barjerų taikydamos selektyvios migracijos politiką. Dažniausiai vyriausybės taiko atrankos kriterijus, kurie remiasi ekonominiais valstybės interesais bei situacija darbo rinkoje: a) „*Žmogiškojo kapitalo*“ modelį, kuriuo būsimoji imigrantai atrankami pagal kriterijus, leidžiančius vyriausybei tikėtis ilgalaikės ekonominės sėkmės; b) „*Darbdavių interesų*“ modelį, kuriuo svarbesnė yra dabartinė, o ne būsimoji padėtis užimtumo srityje. Šiuo atveju pagal darbdavių poreikius imigrantai yra atrankami pagal kvalifikaciją; c) „*Darbuotojų trūkumo*“ modelis, kuriuo nustatomos tam tikros paklausios sritys ar profesijos, o darbdaviams leidžiama rinktis darbuotojus iš tarptautinės darbo jėgos pasiūlos (Europos Bendrijos, 2007). Lietuvoje yra taikomas „*Darbdavių interesų*“ modelis, kadangi darbo leidimai išduodami atsižvelgiant į darbo rinką ir žmoniškųjų išteklių trūkumą tam tikruose

sektoriuose. Pastebėtina, kad šis modelis nėra ilgalaikė strategija; jis orientuotas į dabartinę padėtį užimtumo srityje, neatsižvelgiant į ilgalaikes perspektyvas (Žibas, 2007; LSTC, 2015).

Nepaisant trumpalaikės strategijos, darbas Lietuvoje yra pagrindinis ne ES šalių piliečių atvykimo pagrindas. Ne ES šalių piliečiai į Lietuvą gali atvykti Lietuvos Respublikos įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties numatytais pagrindais: prieglobstis, darbas, šeimos susijungimas, teisėta veikla ir studijos. Kaip matoma 4 pav., didžioji dalis užsieniečių iš ne ES šalių į Lietuvą atvyksta darbo (44 proc.), šeimos susijungimo (20 proc.) ir teisėtos veiklos (18 proc.) pagrindais. Apibendrinant pastarojo dešimtmečio darbo imigracijos dinamiką galima teigti, kad darbo imigracijos liberalizavimas ir konkretūs ES veiksmai bevizio režimo srityje padarė įtaką pastebimam darbo imigracijos šuoliui Lietuvoje. 2017 vasarą Lietuvoje užfiksuotas rekordinis darbo imigracijos didėjimas. Prie pastebimo darbo imigracijos šuolio prisidėjo Lietuvos Vyriausybės sprendimas lengviau įdarbinti kai kurių profesijų darbuotojus iš užsienio²¹ ir bevizis režimas su Ukraina (BNS, 2017.08.10). Neabejotinai, ukrainiečių darbo imigracijai į Lietuvą įtakos turi ir besitęsiantis karinis konfliktas Ukrainos teritorijoje.

4 pav. Ne ES šalių piliečių pasiskirstymas pagal išduotus/pakeistus leidimus laikinai gyventi Lietuvoje 2016 m. (proc.)

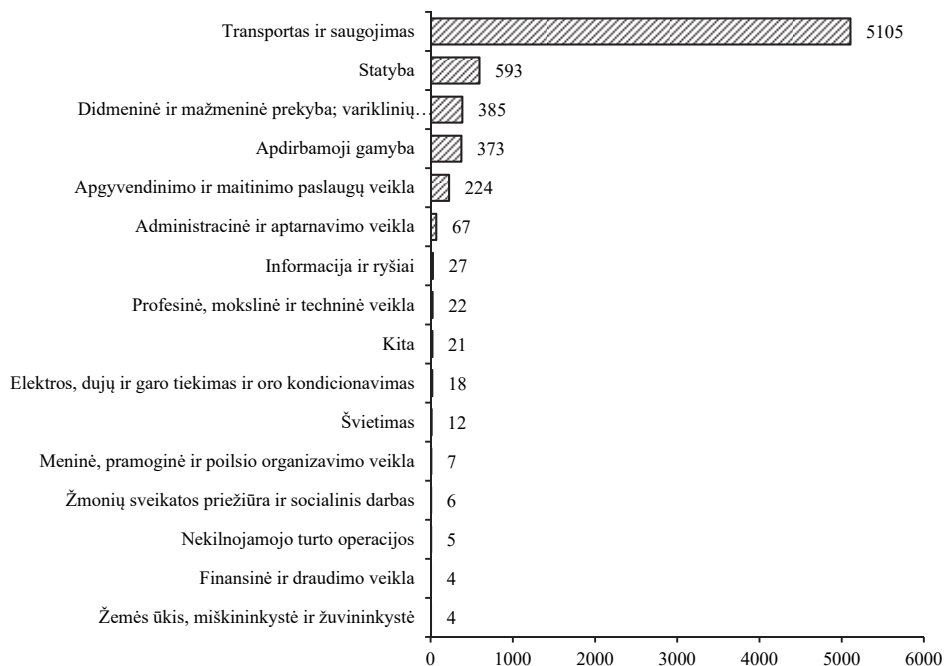
Šaltinis: Europos migracijos tinklas: migracija skaičiais. Prieiga internete: <http://123.emn.lt/>.

Analizuojant tik darbo leidimų išdavimą užsieniečiams, išryškėja vidurkinis darbo migranto Lietuvoje profilis: dažniausiai tai bus darbingo amžiaus vyras, atvykęs iš rytų Europos, įsidarbinęs transporto, pramonės ar statybų sektoriuje. Absoliuti dauguma visų išduotų darbo leidimų tenka tarptautinio krovinių vežimo transporto priemonės vairuotojams – 2016 m. buvo išduota 9767 leidimų, o tai sudarė 78 proc. visų leidimų.

²¹ Sprendimas lengviau įdarbinti 27 profesijų specialistus iš užsienio, siekiant pagerinti verslo aplinką.

Tai rodo, Lietuvoje tam tikri ekonominiai sektoriai (šiuo atveju – transportas ir logistika) pradeda tiesiogiai priklausyti nuo darbo jėgos importo iš užsienio. 2015 m. statistika rodo, jog kiti dažniausiai imigrantų darbo reikalaujantys sektoriai yra statybos, didmeninė ir mažmeninė prekyba, apdirbamoji gamyba, bei apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos (5 pav.); konkrečiau, į šias ekonomines sritis patenka tokios dažnos profesijos kaip suvirintojas, restoranų virėjas, metalinių laivų korpusų surinkėjas bei įvairių specializacijų statybininkai (1 lentelė). Žvelgiant į šį darbo pasiskirstymą, aukštos kvalifikacijos reikalaujančių profesijų dalis labai nedidelė: verslo konsultantų, įstaigų vadovų ar inžinierių skaičiai išlieka maži.

5 pav. Įdarbinti užsieniečiai pagal ekonomines veiklas 2015 metais

Šaltinis: duomenys gauti pagal specialią užklausą Lietuvos darbo biržai.

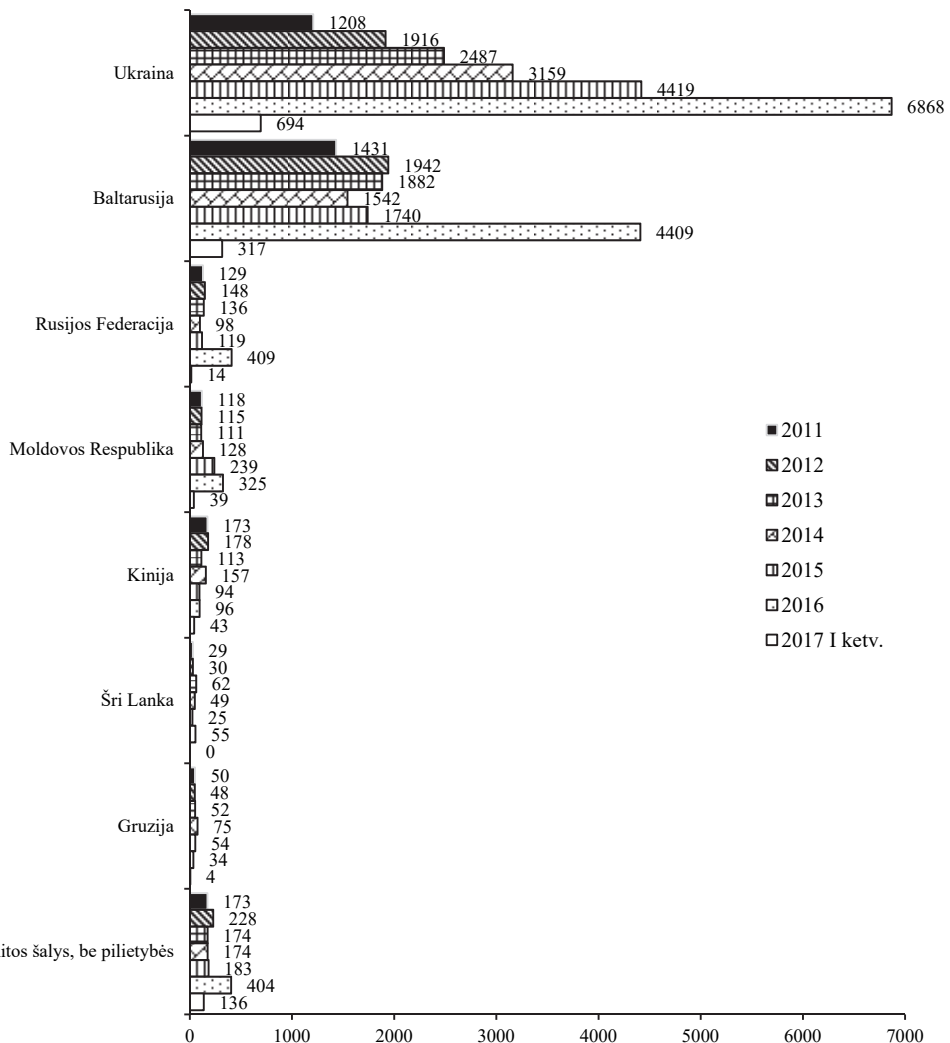
1 lentelė. Darbo migrantai iš trečiųjų šalių pagal lytį nuo 2011 iki 2017 m. I ketv. pabaigos

Viso per:	Vyrai	Moterys
2011 m.	3185	142
2012 m.	4494	133
2013 m.	4874	162
2014 m.	5236	146
2015 m.	6708	165
2016 m.	12390	210
2017 m. I ketv.	1206	41

Šaltinis: duomenys gauti pagal specialią užklausą Lietuvos darbo biržai.

Pilietybės atžvilgiu dažniausiai į Lietuvą dirbti atvyksta ukrainiečiai, kurių skaičius stabiliai augo nuo 2011 m. (6 pav.), bei tikėtina, jog dėl 2017 m. gegužės mėnesį įsigaliojusio bevizio režimo tarp Ukrainos ir ES augs dar spartesniu tempu. Po ukrainiečių, dažniausiai į Lietuvą imigruoja baltarusiai. Pastebima, kad nors 2011–2015 m. periodu imigruojančių iš Baltarusijos skaičius kasmet laikėsi tolygus (svyravo nuo 1431 iki 1942), 2016 m. užfiksuotas rekordinis iš šios šalies atvykstančiųjų skaičius – 4409. Po Ukrainos ir Baltarusijos pagal atvykusiųjų imigrantų pilietybę rikiuojasi Rusija, Moldovos Respublika, Kinija, Šri Lanka bei Gruzija. Lyginant pastarąsias šalis, imigrantų skaičių augimo tendencijos pastebimos tik iš Moldovos Respublikos ir Rusijos.

6 pav. Darbo migrantai iš trečiųjų šalių pagal pilietybę nuo 2011 m. iki 2017 m. I ketv. pabaigos

Šaltinis: duomenys gauti pagal specialią užklausą Lietuvos darbo biržai.

Palyginus su kasmet augančiu vyrų skaičiumi, skaičius moterų, kurioms nuo 2011 m. buvo išduodami darbo leidimai, išliko ganėtinai stabilus (1 lentelė). Nors vyrams 2016 m. išduota beveik du kartus daugiau leidimų negu 2015 m., tarp moterų skaičiai tepakilo nuo 165 iki 210 lyginant tą patį laikotarpį. Kaip minėta, dėl Lietuvoje taikomo „Darbdavių interesų“ darbo migrantų atrankos modelio plečiasi tik tam tikri tuo metu paklausūs sektoriai. Šiuo atveju, transporto, statybų bei pramonės sektoriuose pastaraisiais metais egzistavo didžiausias darbo jėgos trūkumas, pritraukęs vis daugiau vyrų užimti vietas tradiciškai „vyriškose“ profesijose. Kita vertus, moterims dažniausiai išduodami leidimai dirbti lengvosios pramonės bei paslaugų sektoriuose: siuvėjomis, virėjomis ar grožio salonų darbuotojomis (1 lentelė). Poreikiui plėstis šiems sektoriams neaugant ir išliekant gan stabiliam, neegzistuoja paskata didesnei moterų darbo migracijai.

Dauguma atvykusiųjų patenka į 35–50 m. amžiaus tarpą. Rečiau į Lietuvą imigruoja jaunesni nei 30 m. amžiaus darbininkai. Galima teigti, kad išvykstančius darbingo amžiaus Lietuvos gyventojus pakeičia (bent laikinai) darbingo amžiaus darbo imigrantai iš taip vadinamųjų trečiųjų šalių. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog didelė imigravusiųjų dalis yra perkopusi 45 metų amžių, reikėtų įvertinti ribotą šių darbuotojų profesinį mobilumą. Matoma, jog dabartinis darbo imigracijos reguliavimas Lietuvoje remiasi darbdavių poreikiais *čia ir dabar*. Kitaip tariant, siekiant užpildyti darbo jėgos trūkumą, Lietuvoje vadovaujamosi trumpalaikė perspektyva ir poreikiais. Tai reiškia, kad dalis „resursų“ (pvz., pabėgėlių perkėlimo programa ir / ar didėjanti studijų imigracija) išlieka kaip atskiras imigracijos reguliavimo mechanizmas. Siekiant efektyviai išnaudoti šiuos resursus ir išspręsti darbo jėgos trūkumą ilgalaikėje perspektyvoje, nuosekli imigracijos ir integracijos politikos strategija yra būtina.

Išvados ir rekomendacijos

Išvados

Migracijos teorijų taikymas Lietuvos piliečių emigracijos procesams aiškinti atskleidžia įvairialypius bei kompleksinius faktorius, skatinančius lietuvius emigrantus išvykti ar pasilikti priimančiose šalyse. Lietuvos emigracijos srautai negali būti paaiškinti naudojantis vien ekonominiais terminais. Kaip atskleidžia tyrimai, ne mažiau svarbu yra kilmės šalies darbo aplinkos kokybė, ar emigruojančiųjų siekis susijungti su anksčiau išvykusia šeima. Kiti ženklai rodo ilgalaikį emigrantų įsikūrimo užsienyje pobūdį, žadantį mažą į kilmės šalį sugrįžti ketinančių skaičių. Tad suprantama, jog sprendimo Lietuvos demografiniam iššūkiui negalima tikėtis vien iš deklaratyviais siekais pasižyminčios emigracijos mažinimo politikos, ar gerėjančios šalies ekonomikos, kuri dėl augančių algų turėtų paskatinti tiek sugrįžtančiųjų skaičius, tiek pasilikusiųjų norą neišvykti. Emigracijai išliekant ilgalaikė šalies problema, svarbu atkreipti dėmesį į politiką, susijusią su darbo imigrantų iš trečiųjų šalių priėmimu ir integracija Lietuvoje kaip galimą atsvarą sparčiai mažėjančiai populiacijai.

Nors pastaraisiais metais pradėta formuoti tikslingesnė Lietuvos strategija imigracijos klausimais, visgi reiktų įvertinti tai, kad sisteminė šalies migracijos politika yra jauna. Tai reiškia, kad dėl tam tikrų jos spragų vis dar vadovaujamosi trumparegiais principais,

užkertančiais kelią plėstis imigracijos mastams perspektyviuose sektoriuose, bei ypač pritraukti specialistus, turinčius potencialo kelti šalies ekonomiką ateityje. Visgi, darbo imigrantų kiekiai Lietuvoje sparčiai auga ir neturėtų prislopti. Kartu su didėjančia imigrantų populiacija kyla naujų iššūkių: padidėja tikimybė išvysti darbinio išnaudojimo atvejus, dėl neišvystytos integracijos politikos galima socialinė trintis bei išaugęs atvykusių migrantų pažeidžiamumas teisiniais, sveikatos apsaugos ir kitais klausimais.

Rekomendacijos

Lygiagrečiai šiuo metu vykstančiam darbo imigracijos politikos liberalizavimui būtina įgyvendinti Lietuvoje dirbančių trečiųjų šalių piliečių darbo ir gyvenimo sąlygų stebėsenos instrumentus ir, tuo pačiu, užkirsti kelią darbo imigrantų išnaudojimui ir pažeidžiamumui.

Įgyvendinant darbo imigracijos politiką tikslinga atsižvelgti į bendras imigracijos tendencijas, kadangi (kaip rodo ES valstybių narių patirtis) po darbo imigracijos dažniausiai seka šeimos imigracija, kuri savo prigimtimi (lyginant su darbo judėjimais) yra kompleksiškesnė. Viena vertus, Lietuvoje dirbantiems užsieniečiams būtina užtikrinti galimybę gyventi su šeimomis; kita vertus, atsižvelgiant į didesnę šeimos migrantų ilgalaikio gyvenimo potencialą, būtina taikyti integracijos priemones tiek darbo imigrantams, tiek jų šeimoms.

Siekiant pritraukti kvalifikuotą darbo jėgą nėra tikslinga apibrėžti geografinius prioritetus (kaip tai buvo padaryta, pavyzdžiui, Ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje 2007 m. ir šią Strategiją lydinčiuose dokumentuose). Priešingai, tikslinga taikyti „taškais paremtas programas“ atsižvelgiant į Lietuvos darbo rinkos struktūrą, (potencialių) imigrantų kvalifikaciją ir kompetencijas, o ne kilmės šalis.

Tikslinga taikyti liberalesnes šeimos migracijos procesus reglamentuojančias taisykles ne tik aukštos kvalifikacijos, bet ir žemos kvalifikacijos darbo imigrantams. Beje, liberalesnės šeimos susijungimo taisyklės ne tik užtikrina universalias Žmogaus Teises susijungti su šeima (sutuoktiniu ar vaikais), bet taip pat didina sėkmingos integracijos potencialą, imigrantų (jų šeimos narių) verslumą ir, galiausiai, skatina spręsti darbo rinkos iššūkius ilgalaikėje perspektyvoje.

Literatūra

- Brettell, C. B., Hollifield, J. F. 2000. *Migration Theory: Talking across Disciplines*, Routledge.
- Castles, S., Miller, M. 2003. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Third Edition. The Guilford Press.
- Dudzevičiūtė G., Čekanauskas J. 2014. Priežastinio ryšio tarp nedarbo ir emigracijos tyrimas Lietuvoje. *Verslas: Teorija ir praktika*. 2014 nr. 15(4). P. 294–301. ISSN 1648-0627.
- Europos migracijos tinklas. Migracija skaičiais. Prieiga internete: <http://123.emn.lt/>.
- Europos migracijos tinklo studijos. Prieiga internete: <http://emn.lt/category/tyrimai/studijos/>.
- Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. Natalia Ollus,

- Anniina Jokinen and Matti Joutsen (eds.). European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI) 2013.
- George J. Borjas. 1989. Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's. P. 457–485.
- Hagen-Zanker J. 2008. Why do people migrate? A review of the theoretical literature. Working Paper. Maastricht University.
- Integracijos vadovas politikos kūrėjams ir vykdytojams. Teisingumo, laisvės ir saugumo generalinis direktoratas. Antrasis leidimas. Migracijos politikos grupė. Europos Bendrijos, 2007, p. 50–51.
- International Labour Organization. Facts on Labour Migration 2006. Prieiga internete: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/download/ecosoc/migration.pdf>.
- Karalevičienė J., Matuzevičiūtė K. 2009. Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos pavyzdžiu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2009 nr. 1 (14). P. 143–151. ISSN 1648-9098.
- Kazlauskienė A., Rinkevičius L. 2006. Lithuanian “Brain Drain” Causes: Push and Pull Factors. *Engineering Economics*. 2006. Nr. 1 (46). The Economic Conditions of Enterprise Functioning. P. 27–37. ISSN 1392-2785.
- Labour migrants from Central and Eastern Europe in the Nordic countries. Patterns of migration, working conditions and recruitment practices. Jon Horgen Friberg and Line Eldring (eds.). *TemaNord* 2013. P. 570. ISBN 978-92-893-2624-7.
- Leončikas T., Žibas K. Situation of new immigrants in Lithuania in New immigrants in Estonia, Latvia and Lithuania. Legal Information Centre for Human Rights, Tallinn, Estonia, 2010. Prieiga internete: <http://www.lichr.ee/main/assets/epim-lichr.pdf>.
- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. Teisės aktų registras. 2004, Nr. 73-2539.
- Lietuvos Respublikos Seimas. Nacionalinis parlamentinių partijų susitarimas dėl emigracijos. 2015 m. birželio 30 d., Vilnius. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/docs2/ZKQYVZXV.PDF>.
- Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. A1-683 „Dėl užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo 2015-2017 metų veiksmų plano patvirtinimo“. Teisės aktų registras. 2014, Nr. 21297.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo“. Teisės aktų registras. 2007, Nr. 49-1897.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimas Nr. 389 „Dėl „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011-2019 metų programos patvirtinimo“. Prieiga internete: <https://urm.lt/default/lt/globali-lietuva/globalios-lietuvos-programa/teisinis-reglamentavimas>.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. sausio 22 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo“. Teisės aktų registras. 2014, Nr. 722.
- Lietuvos socialinių tyrimų centras (2015). Darbo migrantų gyvenimo ir darbo sąlygų tyrimas Lietuvoje. Prieiga internete: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/DARBO-MIGRANTU-GYVENIMO-IR-DARBO-SALYGU-TYRIMAS-LIETUVOJE1.pdf>.
- Lietuvos socialinių tyrimų centras (2015). Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginis dokumentas. Prieiga internete: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/TRECIUJU-SALIU-PILIECIU-INTEGRACIJOS-STRATEGINIS-DOKUMENTAS.pdf>.

- Lietuvos socialinių tyrimų centras (2016). Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos strategijos dokumentas. Prieiga internete: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/PRIEGLOBSTI-GAVUSIU-UZSIENIECIU-INTEGRACIJOS-POLITIKOS-STRATEGIJOS-DOKUMENTAS2.pdf>.
- Maslauskaitė A., Stankūnienė V. 2007. Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
- Massey, D., J. Arango, G. Hugo, A. Kovaouci, A. Pellegrino and J.E. Taylor. 1993. Theories of international migration: a review and appraisal. In: Population and Development Review, vol. 19, no. 3. P. 431–466.
- Push and pull factors of international migration. A comparative report. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. European Commission. 2000.
- Sipavičienė A., Stankūnienė V. 2001. Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. Filosofija. Sociologija. 2011. T. 22. Nr. 4, p. 323–333. Lietuvos mokslų akademija.
- Stankūnienė V., Baublytė M., Žibas K., Stumbrys D. (2016). Lietuvos demografinė kaita: ką atskleidžia gyventojų surašymai? Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas, Versus Aureus.
- Spinter tyrimai. Prieiga internete: <http://www.spinter.lt/language/lt/>.
- Stark, O. 1991. The Migration of Labour. Basil Blackwell, Cambridge.
- Šimanskienė L., Paužuolienė J. 2013. Emigracija Lietuvoje: priežastys ir padariniai. Regional Formation and Development Studies, 2013 nr. 1 (9). P. 145–156. ISSN 2029-9370.
- Urbonavičienė I., Tvaronavičienė M. 2008. Polinkis emigruoti: priežasčių paieškos. Verslas: Teorija ir praktika. 2008 nr. 9(4). P. 253–260. ISSN 1648-0627.
- Vytauto Didžiojo universitetas, Demografinių tyrimų centras. Demografija visiems 2015/2. Prieiga internete: http://smf.vdu.lt/wp-content/uploads/2017/05/demografija_visiems_nr_2.pdf.
- Žibas K. 2007. Darbo imigracija į Lietuvą: situacijos analizė//OIKOS: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos. Lietuvių išėivijos institutas. Nr. 4, p. 16-30. ISSN 1822-5152.

Kiti šaltiniai

- „Lietuvoje išnaudojami nepaliečiai: sako, kad mokėjo vos 120 eurų algos“, 2017.07.26. Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/verslas/verslas/lietuvoje-isnaudojami-nepaliečiai-sako-kad-mokejo-vos-120-euru-algos.d?id=75321853>.
- „Naujausi tyrimai: didžiama emigravusių lietuvių neketina grįžti“, 2015.11.12. Prieiga internete: <http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/naujausi-tyrimai-didziama-emigravusiu-lietuviu-neketina-grizti.htm>.
- „Per VSAT operaciją išgelbėti 9 ukrainiečiai, kuriuos iš Lietuvos į užsienį būtų išvežę kaip vergus“, 2017.08.10. Prieiga internete: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/lietuvos-pasienieciai-su-uzsienio-kolegomis-isarde-prekybos-zmonemis-tinkla-59-838086>.
- „Vergovė XXI amžiaus Lietuvoje: apsukruoliai užkūrė naują verslą – prekybą ukrainiečiais“, 2017.03.16. Prieiga internete: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/ukrainieciai-662-769098>.
- „Auga imigracija į Lietuvą“, 2017.08.10. Prieiga internete: <http://www.bns.lt/topic/1911/news/53470315/>.
- Užsienio reikalų ministerija. Užsienio lietuvių nuomonės apklausos rezultatų pristatymas, 2015. Prieiga internete: http://www.urm.lt/uploads/default/documents/globali_lietuva/2014_uzsienio_lietuviu_apklausa_santrauka.pdf.

PROCESSES OF LABOUR MIGRATION IN LITHUANIA

Karolis ŽIBAS

Institute for Ethnic Studies of LSRC

A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius

E-mail: karolis@ces.lt

Eleonora LEKAVIČIŪTĖ

Brown University

Providence, Rhode Island, 02912, USA

E-mail: eleonora_lekaviciute@brown.edu

Summary. The article analyses Lithuanian labour migration, including processes of emigration and immigration. Through examining the current structure of Lithuanian labour immigration, the paper discusses theoretical assumptions on labour migration (policy and process), and presents theoretical interfaces between labour migration, labour market structure transformation and economic development. Economic, social and demographic characteristics (gender, country of origin, profession and economic activity sector) of labour immigrants working and living in Lithuania are revealed in the context of labour migration theories.

Keywords: emigration, labour immigration, labour immigration policy, immigration policy, work permits, migrant workers.

NEDARBO TENDENCIJOS LIETUVOJE, JŲ PALYGINIMAS ES ŠALIŲ DARBO RINKOS RAIDOS KONTEKSTE

Laima OKUNEVIČIŪTĖ NEVERAUSKIENĖ
LSTC Darbo rinkos tyrimų institutas
Vilniaus Gedimino technikos universitetas
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
El. paštas: laima.okuneviciute@dsti.lt

Arūnas POCIUS
LSTC Darbo rinkos tyrimų institutas
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
El. paštas: arunas.pocius@dsti.lt

Santrauka. Straipsnyje remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Eurostat duomenimis analizuojami nedarbo pokyčiai šalies darbo rinkoje. Vienas iš straipsnio prioritetų – Lietuvos ir ES šalių statistinių duomenų palyginimas, vertinant nedarbo sąsają su darbo vietų užpildymo galimybėmis. Atliekant stebimų rodiklių analizę, lyginama nedarbo ir laisvų darbo vietų rodiklių diferenciacija ES mastu. Detalesnė nedarbo analizė atliekama remiantis Lietuvoje pastebimomis pagrindinių darbo rinkos rodiklių raidos kaitos tendencijomis. Kitas straipsnio prioritetas – tikslinių bedarbių grupių padėties darbo rinkoje vertimas. Remiantis disponuojamais duomenimis analizei pasirinktos keturios tikslinės demografinės grupės – jaunimas, pagyvenę asmenys bei vyrai ir moterys. Publikacijoje neapsiribota vien tik formalaus nedarbo rodiklio raidos tendencijų įvertinimu: nedarbo palyginamoji analizė atlikta remiantis skirtingais duomenų šaltiniais įvertintais santykiniais rodikliais.

Raktažodžiai: nedarbo lygis, užimtumas, užimtumo lygis, darbo rinka, laisvų darbo vietų lygis.

Įvadas

Straipsniu siekiama įvertinti nedarbo tendencijos Lietuvoje bei palyginti jas ES mastu. Remiantis formaliais statistiniais rodikliais galima teigti, jog po ankstesnės ekonominės krizės, padėtis šalies darbo rinkoje sparčiai mažėjant nedarbui ir augant užimtumui reikšmingai pagerėjo. Nepaisant pakankamai aukšto mūsų darbo rinkos gyvybingumo, į pirmą vietą iškyla nepakankamo užimtumo patrauklumo problema, kadangi esant santykinai žemam darbo apmokėjimui Lietuvai sunku konkuruoti dėl darbo išteklių globalioje ES erdvėje ir su kitų Vakarų šalių rinkomis. Mažėjant bedarbių skaičiui, gausėjo darbo vietų. Tačiau bedarbių skaičiaus mažėjimas nėra vien tik augančios šalies ekonomikos nuopelnas, kadangi nemaža dalis neturinčių ir aktyviai ieškančių darbo žmonių, nesurasdami turimą kvalifikaciją atitinkančių patrauklesnių darbo vietų Lietuvoje, emigrovo į Vakarų šalis.

Demografinio veiksnio (emigracijos) poveikis mūsų šalies darbo rinkai (nedarbo tendencijoms) pakankamai sudėtingas ir mažai Lietuvoje tyrinėtas. Ekonominio nuosmūkiu metu gyventojų skaičiaus mažėjimas neabejotinai sumažina papildomą įtampą darbo rinkoje ir gerokai pristabdo bedarbių skaičiaus augimą. Kita vertus, ekonominio augimo laikotarpiu šio veiksnio poveikis atsuka prieš pačią šalies darbo rinką, kadangi gerokai sumažėja ieškančių darbo asmenų, kuriuos galima įdarbinti plečiančiose savo verslą įmonėse. Sparčiau sprendžiant kokybiškesnių darbo vietų kūrimo problemą Lietuvoje, būtų galima gerokai sumažinti neigiamą migracijos įtaką.

Nors demografinės situacijos poveikis šalies darbo rinkos raidai akivaizdus, esminis veiksnys, lemiantis nedarbo svyravimus – ekonominės raidos cikliškumas. Cikliškumo problemos tyrimų plėtojimas neabejotinai galėtų turėti praktinę reikšmę, nes vienos darbo rinkos politikos priemonės nedarbui mažinti gali būti labiau tinkamos ekonominio augimo laikotarpiu, kitos – nuosmūkiu. Kita priežastis – strateginiuose šalies užimtumo dokumentuose būtina atsižvelgti į nedarbo cikliškumo raidos galimybes. Trečia priežastis – norint sėkmingai prevenciškai taikyti aktyvias priemones ir joms pasiruošti sukaupiant reikalingus finansinius išteklius, tikėtinus nedarbo augimo ir sumažėjimo ciklus būtina prognozuoti. Deja, ankstesnės pasaulinės ekonominės krizės patirtis rodo, jog ji užgriuvo mūsų šalies darbo rinką ir politikus visiškai nepasirengusius.

Vertinant padėties kaitą šalies darbo rinkoje nuo 1998 m. išskyrėme keturis darbo rinkos raidos laikotarpius, kurie atspindi stebimų pokyčių specifiką. Išskirti du palankūs ir du nepalankūs darbo rinkos raidos laikotarpiai, kurie laiko atžvilgiu keitė vienas kitą. Straipsnyje atliktą skirtingais duomenų šaltiniais nustatytų nedarbo tendencijų vertinimą galima priskirti prie mokslinės problematikos, kuriai mūsų šalyje faktiškai beveik neskiriama dėmesio. Kitas svarbus šios publikacijos klausimas – nedarbo ryšis su darbo vietų pokyčių kaita. Nors kaip rodo šiame straipsnyje atlikta analizė, nedarbo ir laisvų darbo vietų raidos tendencijos visos ES šalių darbo rinkos raidos kontekste Lietuvoje šiame dešimtmetyje buvo pakankamai palankios, tačiau siekiant išlaikyti esamus kvalifikuotus darbuotojus mūsų šalyje ir pritraukti išvykusius, būtina didinti užimtumo patrauklumą. Tai padidintų darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumą ir sumažintų nedarbą šalyje.

1. Nedarbo tendencijos ES šalyse

Stebimas nedarbo tendencijas Lietuvoje būtų sudėtinga analizuoti atsietai nuo ES šalių ekonominės padėties bei situacijos jų darbo rinkoje raidos. Ankstesnis ekonomikos sunkmetis buvo palikęs ryškų pėdsaką Lietuvos darbo rinkoje ir jo įtaka buvo gerokai stipresnė nei vidutiniškai ES šalyse. Dar 2008 m. pirmame pusmetyje situacija Lietuvoje buvo palyginti palanki: metinis teigiamas BVP pokytis siekė net 5 proc., kai Latvijoje ir Estijoje, kur buvo gerokai silpnesnis eksportui gaminantis pramonės sektorius, šio rodiklio reikšmė jau tada buvo neigiama (atitinkamai -0,4 ir -1,4 proc.). Maksimalus ekonominis nuosmūkis, išreikštas neigiamu BVP pokyčiu, 2009 m. pastebimas Baltijos šalyse (Latvijoje – -19,7 proc. Lietuvoje

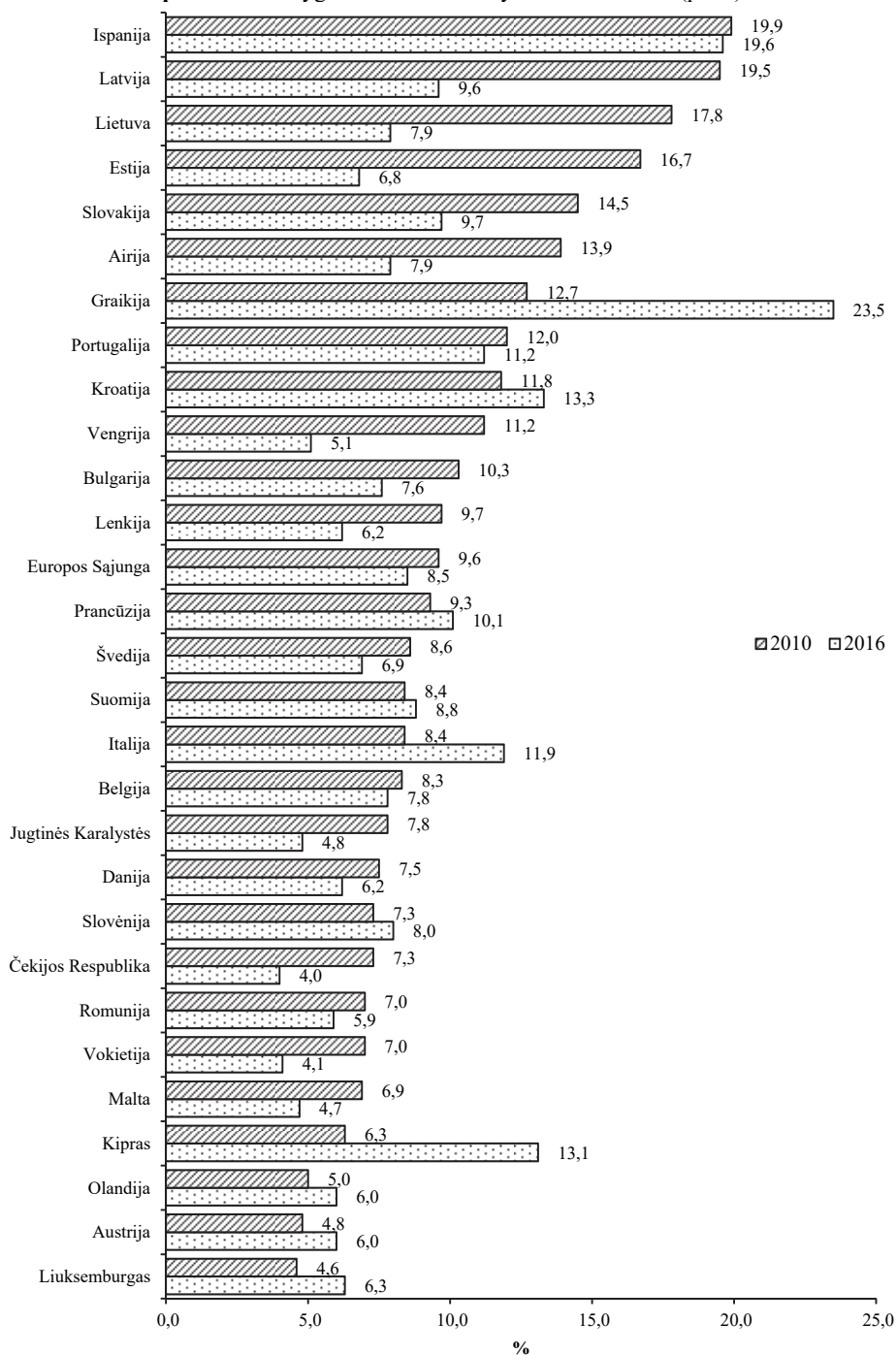
– -14,8 proc., Estijoje – -14,1 proc.). Vertinant didžiausią ankstesnio ekonominio nuosmukio poveikį darbo rinkai galima teigti, jog bene aukščiausias nedarbo lygis ES mastu 2010 m. buvo būtent Latvijoje (19,5 proc.), Lietuvoje (17,8 proc.) bei Estijoje (16,7 proc.), aukštesnė šio rodiklio reikšmė tebuvo Ispanijoje (19,9 proc.). Akivaizdu, jog dėl neigiamų ekonominės krizės padarinių Baltijos šalių rinkos patyrė tikrą šoką.

Eurostat duomenimis, nedarbo lygio prieaugis 2009–2010 m. Lietuvoje buvo didžiausias Europos Sąjungos mastu ir išaugo nuo 5,3 iki 17,8 proc. O štai visoje ES vidutinis nedarbo lygis šiuo laikotarpiu išaugo tik nuo 7,1 iki 9,6 proc. Tačiau stabilizavus ekonominę situaciją, Baltijos šalyse nedarbo lygis 2011 m. stipriai sumažėjo, nors artimiausiais metais išliko pakankamai aukštas. Kita vertus, finansinių ir ekonominių sukrėtimų krečiamoje Graikijoje nedarbo lygis 2010–2016 m. reikšmingai padidėjo (net iki 23,5 proc.), o Ispanijoje išliko itin aukštas (2016 m. vis dar sudarė apie penktadalį darbo jėgos). Lietuvoje, nedarbo lygis 2016 m. toliau mažėjo pakankamai sparčiai ir buvo daug mažesnis už ES vidurkį (7,9 palyginti su 8,5 proc.), nors kaimyninėje Latvijoje jis buvo palyginti aukštesnis (1,7 procentinio punkto.) (1 pav.).

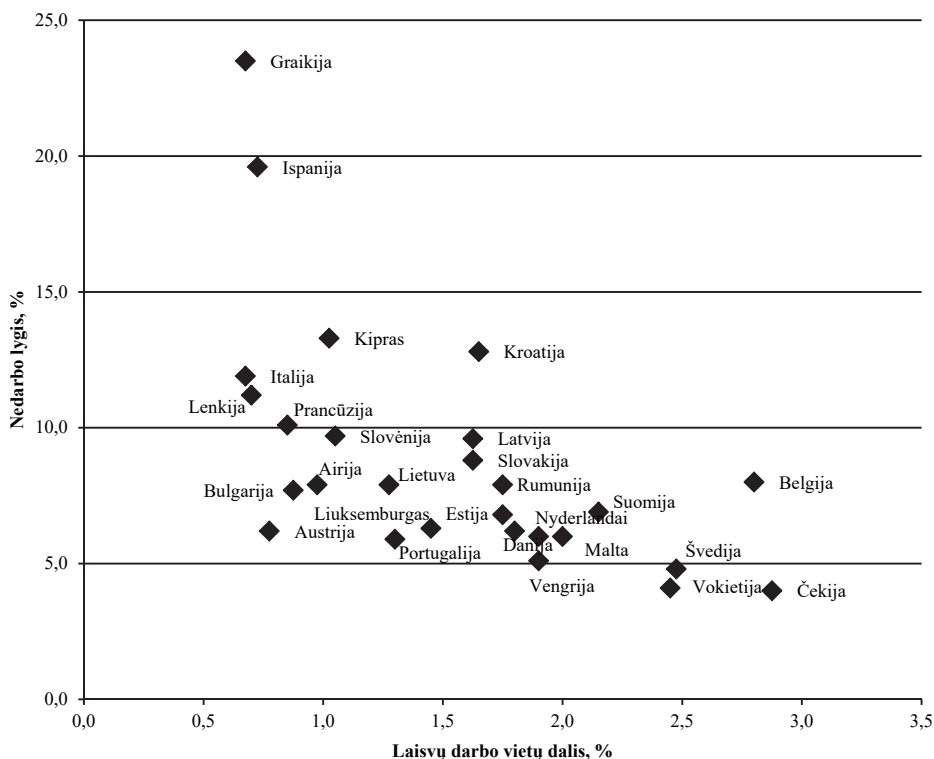
Akivaizdu, kad gausėjant darbo vietų skaičiui, gerokai sumažėja nedarbas. Atvirkštinis ryšis tarp šių rodiklių ES šalyse labiau primena hiperbolę. Tačiau ryšys tarp nedarbo ir laisvų darbo vietų lygio rodiklių yra gerokai sudėtingesnis nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Atmetus Graikiją ir Ispaniją, kur nedarbo lygis aukščiausias, o darbo vietų paieškos galimybės – blogiausios, ES šalių pasiskirstymas pagal nagrinėjamus rodiklius labiau primena atvirkštinį ryšį išreiškiančią, palyginti nedaug pasvirusią tiesę, apie kurią išsibarsčiusios santykinės nedarbo ir laisvų darbo vietų reikšmės. Būtina pabrėžti, jog vertinant ES mastais, nedarbas Lietuvoje dabartiniu metu yra palyginti žemas, tačiau laisvų darbo vietų lygis yra mažesnis nei ES vidurkis. Todėl sprendžiant pagal laisvų darbo vietų lygį galima būtų teigti, jog Lietuvos verslas, nepaisant aukštos gyventojų migracijos iš šalies, bent jau kol kas turėjo santykinai mažiau susidurti su darbo vietų užpildymo problemomis nei didesnioji dalis ES šalių. Galima teigti, jog netgi esant bendram darbo išteklių deficitui dėl itin spartaus darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo Lietuvoje, darbo vietų užpildymo galimybes ES mastu mūsų šalyje buvo toli gražu ne pačios blogiausios.

Kita vertus, netgi palyginti ryškius laisvų darbo vietų lygio skirtumus (pvz., 0,5 proc. punkto) pagal stebimą pasiskirstymą galima laikyti pakankamai reikšmingais. Autorių skaičiavimais, 2016 m. laisvų darbo vietų lygis Lietuvoje siekė 72 proc. ES vidurkio. Tačiau išreiškus Lietuvos ir ES vidurkio laisvų darbo vietų lygio rodiklio reikšmių skirtumą, jis tesiekė tik 0,5 procentinio punkto. Galima išskirti šalių grupę (Čekija, Jungtinė Karalystė), kurios pasižymi santykinai didžiausia darbo vietų gausa ir žemu nedarbu. Jose laisvų darbo vietų lygis buvo itin aukštas (2 pav.). Tačiau iš kitos pusės, panašu, kad pastarosios šalys susiduria su rimtomis darbo vietų užpildymo problemomis, kurios didele dalimi sprendžiamos pritraukiant darbo išteklius iš ekonomiškai silpnesnių ES šalių.

1 pav. Nedarbo lygio dinamika ES šalyse 2010–2016 m. (proc.)

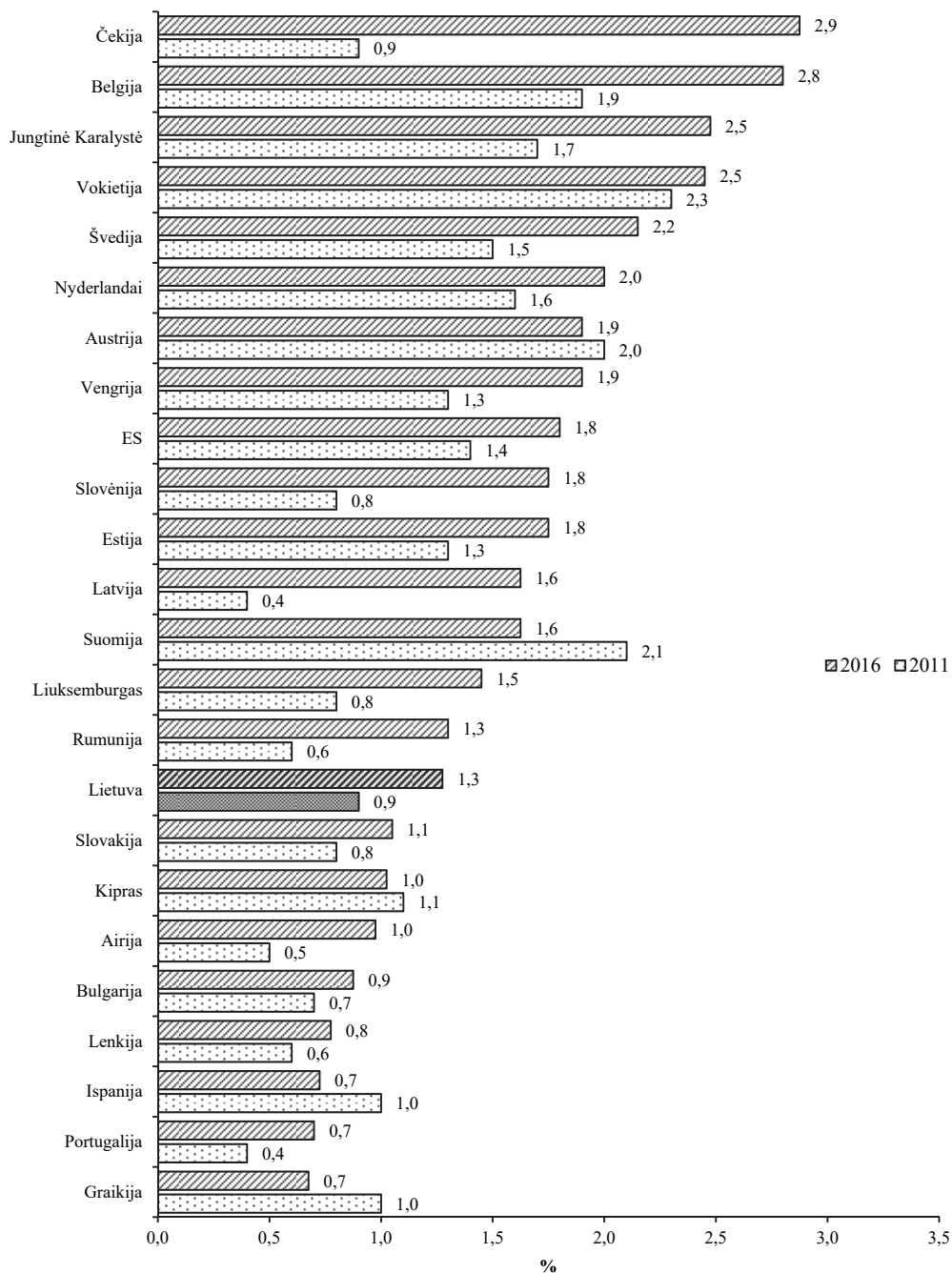
Šaltinis: Eurostat duomenys.

2 pav. Nedarbo lygis ir laisvų darbo vietų dalis atskirose Europos Sąjungos šalyse 2016 m.²² (proc.)

Šaltinis: sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

Daugumoje ES šalių laisvų darbo vietų lygis 2011–2016 m. didėjo. Ypač didelis šio rodiklio didėjimas buvo stebimas Čekijoje ir Belgijoje, kur jo reikšmė paskutiniaisiais metais buvo didžiausia (3 pav.). Santykinai daugiau laisvų darbo vietų nei Lietuvoje 2016 m. buvo kitose Baltijos šalyse, nors nedarbo lygis Latvijoje buvo reikšmingai aukštesnis. Žemiausias laisvų darbo vietų lygis 2016 m. buvo pietinėse Europos Sąjungos valstybėse – Graikijoje, Portugalijoje ir Ispanijoje (tesiekė vos 0,7 procento). Galima būtų išskirti ir šalių grupę, kur nedarbo lygis 2016 m. duomenimis buvo santykinai aukštesnis už ES vidurkį, tačiau laisvų darbo vietų lygis išliko santykinai aukštas (Kroatija, Latvija ir Suomija). Tai liudija apie rimtas darbo vietų užpildymo problemas šiose šalyse, netgi esant santykinai aukštesniam nedarbui. Kadangi aukštesnis nedarbas rodo apie darbo išteklių perteklių, darbo vietos minėtose šalyse turėtų būti labiau neužpildomos dėl darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimo bei struktūrinio nedarbo poveikio nei dėl neigiamos demografinių veiksnių įtakos.

²² Laisvų darbo vietų metinis rodiklis gautas suvidurkinus 2016 m. ketvirčių duomenis. Danijos, Prancūzijos, Italijos ir Maltos laisvų darbo vietų rodikliai yra palyginami tik dalinai dėl statistinės informacijos stokos, dėl palyginamumo stokos iš diagramos išmestos Maltos reikšmės, kurios labiau nukrypusios nuo kitų ES šalių rodiklių.

3 pav. Laisvų darbo vietų dalis Europos Sąjungos šalyse 2011–2016 m.²³ (proc.)

Šaltinis: sudaryta remiantis Eurostat duomenimis.

²³ 2016 metų duomenys gauti suvidurkinus ketvirčių duomenis.

2. Bendrųjų darbo rinkos raidos tendencijų vertinimas Lietuvoje

Įvairiais darbo rinkos raidos laikotarpiais gyventojų užimtumo rodikliai kito labai netolygiai. Ankstesnį 1999–2001 metais vykusį darbo rinkos rodiklių nuosmukį šalyje pakeitė situacijos pagerėjimas. Galima teigti, kad po Rusijos krizės susiformavusios palankios šalies ekonomikos augimo sąlygos kasmet augant BVP sudarė geras prielaidas gyventojų užimtumui didėti. Vidutinis metinis užimtumo lygis, iki tol mažėjęs, 2001–2005 m. gana sparčiai ėmė augti (nuo 57,2 iki 62,8 proc.). Užimtumo lygio augimas tęsėsi toliau ir šio rodiklio vidurkis 2007 m. pasiekė maksimalų lygį per visą prieškrizinį laikotarpį (65 proc.), tačiau 2008–2010 m. stipriai sumažėjo (iki 57,6 proc.). Naujojo ekonominio pakilimo metu užimtumas šalyje pasiekė maksimalų lygį per visą stebimą laikotarpį (2016 m. padidėjo iki 69,4 proc.). Užimtumo kaitos tendencijos glaudžiai susijusios su nedarbu (1 lentelė).

1 lentelė. Ekonominės raidos kitimo tempai, užimtumo, nedarbo ir gyventojų bei bedarbių aktyvumo rodikliai šalyje 1998–2016 m. laikotarpiu (proc.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BVP metinis kitimo tempas	7,6	-1,1	3,6	6,7	6,8	10,3	7,4	7,8	7,8	11,1
Bendras nedarbo lygis	13,4	14,8	16,7	17,6	14,0	12,5	11,0	8,4	5,8	4,3
Bendras užimtumo lygis (15–64 m. gyventojai)	62,3	61,4	58,7	57,2	59,6	60,9	61,6	62,8	63,6	65,0
Bendras gyventojų aktyvumo lygis (15–64 metų gyventojai)	72,0	72,1	70,5	69,4	69,3	69,7	69,1	68,6	67,6	67,9

1 lentelės tęsinys. Ekonominės raidos kitimo tempai, užimtumo, nedarbo ir gyventojų bei bedarbių aktyvumo rodikliai šalyje 1998–2016 m. laikotarpiu (proc.)

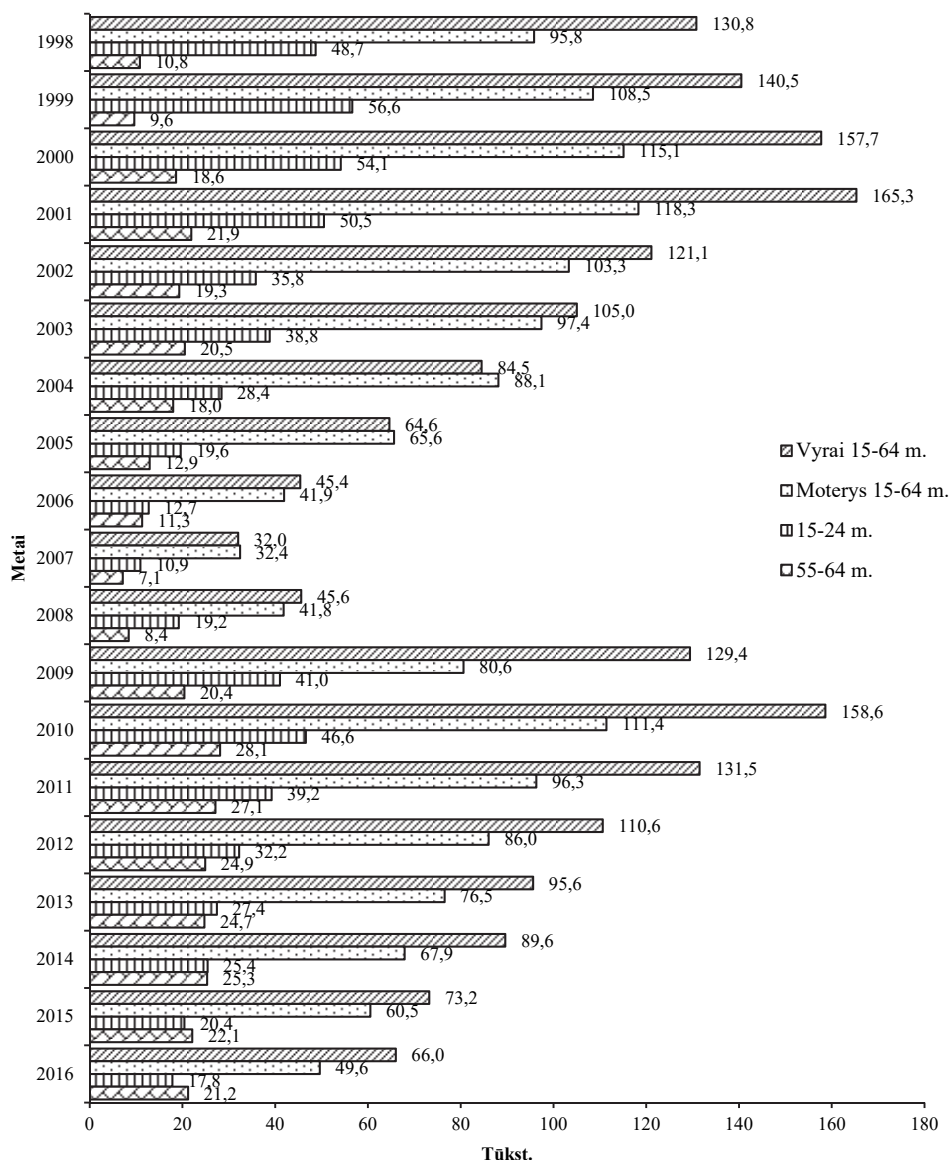
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BVP metinis kitimo tempas	2,6	-14,8	1,6	6,1	3,8	3,5	3,5	1,8	2,2
Bendras nedarbo lygis	5,9	14,0	18,1	15,7	13,6	12,0	10,9	9,3	8,1
Bendras užimtumo lygis (15–64 m. gyventojai)	64,4	59,9	57,6	60,2	62,0	63,7	65,7	67,2	69,4
Bendras gyventojų aktyvumo lygis (15–64 m. gyventojai)	68,4	69,6	70,2	71,4	71,8	72,4	73,7	74,1	75,5

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Priklausomai nuo ūkio raidos įtakos darbo rinkai, nedarbo lygis šalyje itin stipriai svyruoja. Patirtis rodo, kad šalies ekonominė raida veikia itin dinamiškai besikeičiančią darbo rinką. Tyrimų duomenimis, aukščiausias nedarbo lygis užfiksuotas paskutiniosios krizės metu (2010 m. siekė 18,1 proc.), mažiausias – prieš tai buvusio ekonominio pakilimo piko metu (4,3 proc.). 2008 m. antroje pusėje, prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, užimtumas šalyje ėmė mažėti, o nedarbas augti ir nedarbo lygis 2008 m. sudarė 5,9 proc. 2009–2010 m. nedarbas ėmė augti dar sparčiau (iki 18,1 proc.) (1 lentelė). Ankstesnės ekonominės krizės metu gerokai sumenkėjo bedarbių integracijos į darbo rinką galimybės.

Tačiau situacija šiame dešimtmetyje ėmė gerėti, nors pokriziniais metais dar gana ilgai jaustos buvusios ekonominės krizės pasekmės. Nepaisant to, nuolat augant gyventojų užimtumui šalyje, dabartinio ekonominio pakilimo metu palyginti sparčiai mažėjo nedarbas. 2010–2016 m. nedarbo lygis Lietuvoje sumažėjo nuo 18,1 iki 8,1 proc. Skirtingų gyventojų grupių nedarbo tendencijų pobūdis didele dalimi buvo panašus į bendro rodiklio kaitą (4 pav.).

4 pav. Bedarbių skaičiaus dinamika Lietuvoje pagal tikslines grupes (tūkst.)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys.

Nedarbo rodiklio reikšmių pasiskirstymo požiūriu, 2016 m. situacija formaliai primena 2005 m., kai nedarbo mažėjimo tendencija gerokai įsibėgėjo, o stebimų bedarbių skaičiaus rodiklio reikšmės pagal demografines grupes skyrėsi palyginti nedaug. Sprendžiant pagal bedarbių skaičiaus kreivės svyravimų pasikartojimų galimybę, tolimesnės ilgalaikės reikšmingo nedarbo mažėjimo perspektyvos Lietuvoje yra gana miglotos (4 pav.). Net jeigu būtų daroma prielaida, kad nedarbo rodiklio reikšmės pavyktų sumažinti iki 2007 m. lygio, tai reikštų akivaizdžią šalies ekonomikos „perkaitimo“ grėsmę, kai nedarbas sumažėja žemiau jo klasikinės natūralios ribos. *Atsižvelgiant į esamą situaciją, darbo rinkos politikoje reikėtų labiau skatinti bedarbius įgyti paklausias specialybes arba keisti profesinę kvalifikaciją, daugiau investuoti į darbo išteklių kokybę. Nedarbo rodiklio reikšmių mažinimo galimybės yra ribotos, o laisvų darbo išteklių šalyje stokojama.*

Kompleksiškesnė yra gyventojų aktyvumo darbo rinkoje raida, kurią būtų labai sudėtinga paaiškinti vien ūkio pakilimais ir nuosmukiais. Nepaisant spartaus ūkio augimo 2000–2006 m., šalies gyventojų aktyvumas mažėjo (šis rodiklis nukrito nuo 70,5 proc. iki 67,6 proc.). Pastarąją neigiamą tendenciją faktiškai su kaupu atsvėrė spartus nedarbo mažėjimas ir užimtumo didėjimas ekonominio pakilimo ciklo fazėje. Vėlesnio ekonominio nuosmukio laikotarpiu (2009–2010 m.) stebima atvirkštinė tendencija – gyventojų aktyvumas augo blogėjant situacijai darbo rinkoje. Pastarąjį faktą būtų galima paaiškinti padidėjusiu laisvų darbo vietų trūkumu bei užimtumo galimybių sumažėjimu (ypač, jei atskiri namų ūkių nariai neteko darbo). Ekonominės krizės ciklo metu laisvos darbo vietos tapo „deficitu“. Dabartinis gyventojų aktyvumo augimo laikotarpis prasidėjo dar prieš buvusią ekonominę krizę ir tęsiasi ilgą laiką dabartinio ekonominio pakilimo metu. Aktyvumo lygis 2006–2016 m. laikotarpiu padidėjo nuo 67,6 iki 75,5 proc. ir sudarė svarbią prielaidą pritraukti papildomus darbo išteklius į šalies darbo rinką.

3. Tikslinių bedarbių grupių padėties darbo rinkoje įvertinimas

Tikslinių grupių padėtis darbo rinkoje analizuota atsižvelgiant į bendrąsias nedarbo tendencijas. Vertinant jų padėtį šalies darbo rinkoje nuo 1998 m. išskyrėme keturis darbo rinkos raidos laikotarpius, kurie atspindi stebimų pokyčių specifika. Išskirti du palankūs ir du nepalankūs darbo rinkos raidos laikotarpiai, kurie laiko atžvilgiu keitė vienas kitą. Pirmasis nepalankus darbo rinkos raidos laikotarpis (1998–2001 m.) nepasižymėjo itin dideliais nedarbo pokyčiais, tačiau šio rodiklio reikšmė buvo itin aukšta. Vertinant situaciją šiuo laikotarpiu, didžiausią įtaką bendro nedarbo lygio augimui turėjo vyrų nedarbo padidėjimas (2,5 procentinio punkto). Vyrų nedarbo padidėjimas lėmė net apie 60 procentų bedarbių skaičiaus padidėjimo. Tačiau dinamiškiausiai augo vyresnio amžiaus žmonių nedarbas. Pagyvenusių žmonių nedarbo indeksas siekė 2,13, kai kitų gyventojų grupių šio santykinio rodiklio pasikeitimas nesiekė 1,5 karto, o jaunimo buvo palyginti nedidelis (2 lentelė).

2 lentelė. Bedarbių tikslinių grupių įtakos įvertinimas bendrųjų nedarbo rodiklių dinamikai Lietuvoje 1998–2001 m. (tūkst., proc. ir proc. punktais)

Bedarbių grupės	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 1998 m. (proc.)	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2001 m. (proc.)	Bedarbių kaitos įtaka bendro nedarbo lygio reikšmės pokyčiui (proc. punktais) ²⁴	Santykinio nedarbo rodiklio indeksas ²⁵	Bedarbių skaičiaus pokytis (tūkst.)	Bedarbių skaičiaus pokyčio struktūra (proc.) ²⁶
15–24 metų jaunimas	2,84	3,09	0,25	1,09	1,80	3,14
Pagyvenę (55–64 metų) asmenys	0,63	1,34	0,71	2,13	11,10	19,37
Vyrai	7,63	10,12	2,50	1,33	34,70	60,56
Moterys	5,58	7,24	1,66	1,30	22,60	39,44
Iš viso Lietuvoje	13,21	17,36	4,15	1,31	57,30	100

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis. Analogiški skaičiavimai atlikti ir žemiau pateiktose lentelėse.

Pirmasis palankus darbo rinkos raidos laikotarpis (2001–2007 m.) pasižymėjo dideliais nedarbo pokyčiais ir buvo daug ilgesnis nei ankščiau nagrinėtas. Ankstesnio ekonominio pakilimo metu didžiausią įtaką bendro nedarbo lygio sumažėjimui turėjo vyrų nedarbo dinamika. Išaugus darbo išteklių poreikiui, vyrų nedarbas mažėjo sparčiai augant statybų, pramonės bei transporto sektoriams. Rekordiškai žemas buvo ne tik absoliutinis, bet ir santykinis vyrų nedarbo sumažėjimas. Todėl vyrų nedarbo rodiklio dinamikos indeksas buvo žemiausias (tesiekė 0,21), o bedarbių vyrų skaičius sumažėjo apie 5 kartus. Žemas ir gerokai žemesnis nei vienetas jaunų bedarbių dinamikos indeksas taip pat liudijo apie itin spartų nedarbo mažėjimą šioje tikslinėje grupėje. Labiausiai imlios naujai siūlomų darbo vietų užpildymui praėjusio ekonominio pakilimo metu buvo vyrų ir jaunimo tikslinės grupės, mažiausiai – moterų ir pagyvenusių žmonių, kurių nedarbo rodiklio dinamikos indeksai keitėsi lėčiau (3 lentelė).

Antrasis nepalankus darbo rinkos raidos laikotarpis (1998–2001 m.) pasižymėjo itin drastiškais neigiamais nedarbo pokyčiais, kurie vyko per santykinai trumpą laiko tarpą ir siejamas su ankstesnės Pasaulinės ekonominės krizės poveikiu darbo paklausos mažėjimui. Kaip ir ankstesniu laikotarpiu, sparčiausiai kito vyrų nedarbas, kuris apsprendė daugiau nei pusę nedarbo lygio padidėjimo. Santykinis nedarbo indeksas rodo, kad labiausiai nuo ekonominės krizės nukentėjo vyrai ir jaunimas, o mažiausiai moterys. Jeigu vyrų santykinio nedarbo rodiklis ankstesnės ekonominės krizės išaugo beveik 5 kartus, o jaunimo 4,3 karto, tai moterų – 3,4 karto (4 lentelė).

²⁴ Bedarbių grupės kaitos įtaka bendro nedarbo lygio reikšmės pokyčiui įvertinta kaip atitinkamos bedarbių grupės santykio su visa darbo jėga dinamikos reikšmių skirtumas (2 ir 3 grafų reikšmių skirtumas).

²⁵ Santykinio nedarbo indeksas – bedarbių grupės santykio su visa darbo jėga rodiklio reikšmių santykis (2 ir 3 grafų reikšmių santykis).

²⁶ Bedarbių skaičiaus pokyčio struktūra – atitinkamos bedarbių skaičiaus pokyčio santykis su bendru bedarbių skaičiaus pokyčiu.

3 lentelė. Bedarbių tikslinių grupių įtakos įvertinimas bendrųjų nedarbo rodiklių dinamikai Lietuvoje 2001–2007 m. (tūkst., proc. ir proc. punktais)

Bedarbių grupės	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2001 m. (proc.)	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2007 m. (proc.)	Bedarbių kaitos įtaka bendro nedarbo lygio reikšmės pokyčiui (proc. punktais)	Santykinio nedarbo rodiklio indeksas	Bedarbių skaičiaus pokytis (tūkst.)	Bedarbių skaičiaus pokyčio struktūra (proc.)
15–24 metų jaunimas	3,09	0,72	-2,37	0,23	-39,60	-18,03
Pagyvenę (55–64 metų) asmenys	1,34	0,47	-0,87	0,35	-14,80	-6,74
Vyrai	10,12	2,12	-8,01	0,21	-133,50	-60,79
Moterys	7,24	2,14	-5,10	0,30	-86,00	-39,16
Iš viso Lietuvoje	17,36	4,25	-13,11	0,24	-219,60	-100

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

4 lentelė. Bedarbių tikslinių grupių įtakos įvertinimas bendrųjų nedarbo rodiklių dinamikai Lietuvoje 2007–2010 m. (tūkst., proc. ir proc. punktais)

Bedarbių grupės	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2007 m. (proc.)	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2010 m. (proc.)	Bedarbių kaitos įtaka bendro nedarbo lygio reikšmės pokyčiui (proc. punktais)	Santykinio nedarbo rodiklio indeksas	Bedarbių skaičiaus pokytis (tūkst.)	Bedarbių skaičiaus pokyčio struktūra (proc.)
15–24 metų jaunimas	0,72	3,07	2,35	4,27	35,70	17,33
Pagyvenę (55–64 metų) asmenys	0,47	1,85	1,38	3,95	21,00	10,19
Vyrai	2,12	10,47	8,35	4,94	126,80	61,55
Moterys	2,14	7,35	5,21	3,44	79,20	38,45
Iš viso Lietuvoje	4,25	17,81	13,56	4,19	206,00	100

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Antrasis palankus šalies darbo rinkos raidos laikotarpis (2010–2016 m.), lyginant su pirmuoju (2001–2007 m.) turi daugiau skirtumų nei panašumų. Vertinant situaciją ūkio cikliškumo požiūriu, antrojo pakilimo laikotarpio metu ekonomikos augimas buvo gerokai nuosaikesnis nei pirmojo laikotarpio metu. Tačiau pagal šalies ūkio raidos prognozes jis turėtų užsitęsti gerokai ilgiau nei iki ankstesnės krizės vykęs ekonomikos augimas. Todėl jį galima laikyti neužbaigtu. Bendro nedarbo lygio rodiklio pokyčiui 2010–2016 m., kaip ir anksčiau, didžiausią įtaką turėjo sumažėjimas vyrų skaičiaus, kurie tradiciškai yra skaitlingiausia bedarbių grupė. Tačiau šiuo palankiu darbo rinkos raidos laikotarpiu mažiausias buvo jaunimo nedarbo rodiklio indeksas (0,39). Tai reiškia, kad jaunimo nedarbas mažėjo sparčiausiai. Be to, vyrų ir moterų nedarbo indekso skirtumai 2010–2016 m. buvo itin neryškūs (5 lentelė).

Apibendrinant stebimus pokyčius, galima palyginti skirtingų demografinių grupių santykinio nedarbo rodiklio indekso pasikeitimus. Didesnės nei vienetą indekso reikšmės

5 lentelė. Bedarbių tikslinių grupių įtakos įvertinimas bendrųjų nedarbo rodiklių dinamikai Lietuvoje 2010–2016 m. (tūkst., proc. ir proc. punktais)

Bedarbių grupės	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2010 m. (proc.)	Bedarbių grupės santykis su visa darbo jėga 2016 m. (proc.)	Bedarbių kaitos įtaka bendro nedarbo lygio reikšmės pokyčiui (proc. punktais)	Santykinio nedarbo rodiklio indeksas	Bedarbių skaičiaus pokytis (tūkst.)	Bedarbių skaičiaus pokyčio struktūra (proc.)
15–24 metų jaunimas	3,07	1,20	-1,86	0,39	-28,80	-18,68
Pagyvenę (55–64 metų) asmenys	1,85	1,43	-0,42	0,78	-6,90	-4,47
Vyrai	10,47	4,49	-5,97	0,43	-92,50	-59,99
Moterys	7,35	3,37	-3,98	0,46	-61,80	-40,08
Iš viso Lietuvoje	17,81	7,86	-9,95	0,44	-154,20	-100

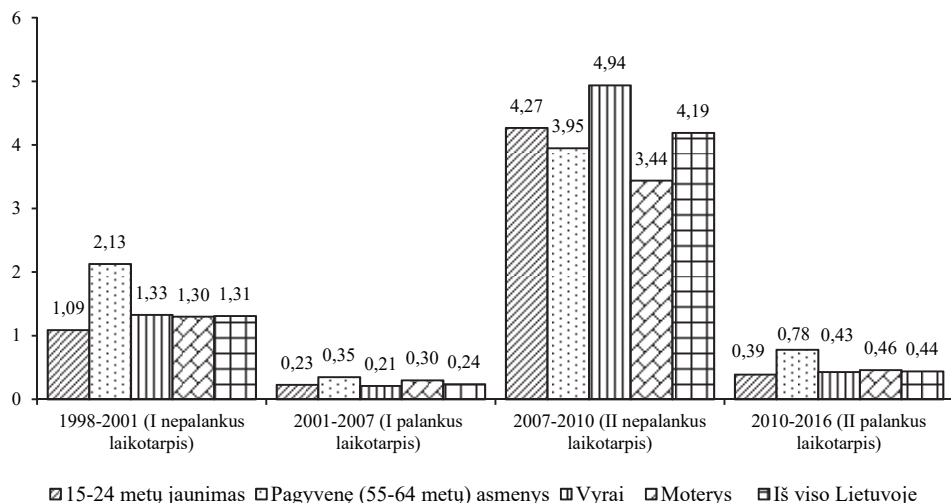
Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

ilustruoja nepalankius šalies darbo rinkos raidos laikotarpius, kai nedarbas augo, mažesnis nei vienetas – palankius, kai nedarbas mažėjo. Stebimiems pokyčiams pagal skirtingus laikotarpius būdingas itin aukštas nedarbo dinamikos sinchroniškumo laipsnis pagal tikslines grupes. Tai reiškia, jog išskirtų tikslinių grupių nedarbo lygio pokyčių pikai (minimumai ir maksimumai) faktiškai sutampa. Egzistuoja tik kelios išimtys pirmuosiuose darbo rinkos raidos etapuose, kai stebimi svyravimai kiek nukrypsta nuo bendrosios nedarbo lygio tendencijos.

Didžiausias tikslinių grupių nedarbo augimas pastebimas antrojo nepalankaus darbo rinkos raidos laikotarpio metu, pirmojo augimo laikotarpiu jis buvo gerokai nuosaikesnis. Antruoju nepalankiu darbo rinkos raidos laikotarpiu nedarbo augimą labiausiai pajuto vyrų ir jaunimo tikslinės grupės, pirmuoju – pagyvenę žmonės (5 pav.). Dabartiniu palankiu darbo rinkos raidos laikotarpiu labiausiai nedarbo sumažėjimą pajuto jaunimas. Apie tai liudija žemiausias šios tikslinės grupės nedarbo rodiklio indeksas (0,39). Kiek aukštesnis šis rodiklis buvo tarp vyrų (0,43), kur nedarbo mažėjimas buvo santykinai lėtesnis.

Skaičiavimai rodo, jog nuo 2001 m. didžiausios nedarbo lygio ir jo indekso svyravimų amplitudės būdingos vyrams ir jaunimui. Antai lyginant gretimus laikotarpius 2001–2007 m. ir 2007–2010 m., kai buvo didžiausi stebimų pokyčių atotrūkiai, vyrų nedarbo santykinio rodiklio indeksas pasikeitė net 4,73 punkto (nuo 0,21 iki 4,94), jaunimo – 4,04 punkto (nuo 0,23 iki 4,27). Gerokai mažesnės buvo pagyvenusių žmonių ir moterų nedarbo indeksų svyravimo amplitudės. Iš vienos pusės, vyrai ir jaunimas yra lengviausiai įtraukiamos į darbo rinką bedarbių grupės ekonominių pakilimų metu, iš kitos pusės, dėl ūkio raidos nuosmukių įtakos, šios ieškančių darbo kategorijos labiau susiduria su integracijos sunkumais ir yra labiau socialiai pažeidžiamos. Moterims ir pagyvenusiems žmonėms labiau pavyksta išlaikyti esamas darbo vietas esant nepalankioms darbo rinkos raidos sąlygomis, tačiau netekusius darbo, šių grupių atstovus būna sunkiau integruoti į darbo rinką ekonominio pakilimo metu.

5 pav. Santykinio nedarbo rodiklio indeksas pagal tikslines demografines grupes skirtingais šalies darbo rinkos raidos etapais

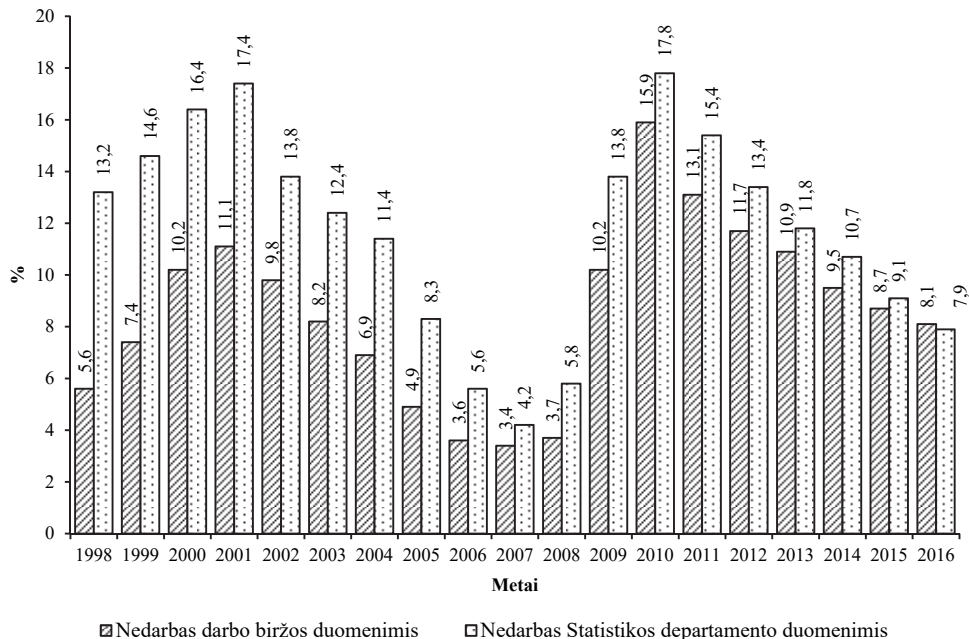
Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

4. Skirtingais duomenų šaltiniais įvertintų santykinų nedarbo rodiklių palyginamoji analizė

Vertinant skirtingų nedarbo rodiklių raidą galima teigti, jog nepaisant metodologinių skaičiavimų skirtumų, ciklinių svyravimų kryptys ir stebimų reikšmių neigiamų ir teigiamų pokyčių laikotarpiai faktiškai sutampa. Tai reiškia, jog atskirais nedarbo svyravimų ciklais minimalios ir maksimalios skirtingų rodiklių reikšmės buvo pasiekiamos tais pačiais metais. Be to, nagrinėjamų kreivių reikšmių skirtumai gerokai sumažėjo ir skirtingais duomenų šaltiniais įvertinti nedarbo rodikliai gerokai supanašėjo.

Stebimus pokyčius galima paaikškinti trumpesnio laikotarpio cikliniais darbo rinkos svyravimais, kurių metu Statistikos departamento skaičiuojamo nedarbo rodiklio reikšmės priartėjo prie analogiško darbo biržos rodiklio. Tačiau nepaisant to, jog pasikeitimai vyko labai netolygiai, ilguoju laikotarpiu iš pirmo žvilgsnio stebime gana paradoksišią situaciją, kai 1998–2016 m. santykinis nedarbo rodiklis Lietuvos darbo biržos duomenimis padidėjo (nuo 5,6 iki 8,1 proc.), o Lietuvos statistikos departamento duomenimis – sumažėjo (nuo 13,2 iki 7,9 proc.). Augant socialinių garantijų ir aktyvių priemonių poreikiui, Lietuvos statistikos departamento nedarbo rodiklio reikšmė tapo vis artimesnė analogiškam atitinkamam santykiniam nedarbo rodikliui darbo biržos duomenimis. Jeigu 1998 m. nagrinėjamų nedarbo rodiklių skirtumas sudarė net 7,6 procentinio punkto, tai 2016 m. tesiekė tik 0,2 procentinio punkto, nors paskutiniuoju situacijos darbo rinkoje pablogėjimo laikotarpiu stebimas atotrūkis buvo laikinai padidėjęs. Galima teigti, jog aptariamai skirtumai liudija apie paslėpto nedarbo apimties sumažėjimą šalies darbo rinkoje.

6 pav. Santykinių nedarbo rodiklių palyginimas Lietuvos statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis 1998–2016 m. (proc.)²⁷

Išvados

Naujojo ekonominio pakilimo metu užimtumas šalyje pasiekė maksimalų lygį per visą stebimą laikotarpį (2016 m. padidėjo iki 69,4 proc.). Palyginti spartus situacijos darbo rinkoje gerėjimas ir gana ilgą laiką besitęsiantis ekonomikos augimas leido Lietuvai sumažinti nedarbo lygį žemiau ES vidurkio. Nedarbo lygis Lietuvoje dabartiniu metu ES mastais yra palyginti žemas, tačiau ir laisvų darbo vietų lygis yra mažesnis nei ES vidurkis.

Galima teigti, jog netgi esant bendram darbo išteklių deficitui, dėl itin spartaus darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo Lietuvoje, darbo vietų užpildymo galimybes ES mastu mūsų šalyje buvo toli gražu ne pačios blogiausios. Tačiau ilguoju laikotarpiu mūsų šalyje jau kelia nerimą pakankamai prasta siūlomų darbo vietų kokybė, susijusi su žemu siūlomu darbo apmokėjimu (patrauklumu).

Daugumoje ES šalių laisvų darbo vietų lygis 2011–2016 m. didėjo. Ypač ryškus šio rodiklio padidėjimas pastebimas Čekijoje ir Belgijoje, kur jo reikšmė paskutiniaisiais metais buvo didžiausia. Santykinai daugiau laisvų darbo vietų nei Lietuvoje 2016 m. buvo ir kitose Baltijos šalyse, nors nedarbo lygis Latvijoje buvo palyginti aukštesnis.

²⁷ Darbo biržos duomenimis santykinis nedarbo rodiklis pagal esamą metodologiją apskaičiuojamas kaip registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus procentinis santykis. Remiantis darbo jėgos tyrimų metodologija, santykinis nedarbo rodiklis (nedarbo lygis) apskaičiuojamas kaip bedarbių ir darbo jėgos skaičiaus procentinis santykis. Skaičiavimams reikalingi rodikliai nustatomi tyrimų duomenimis.

Ankstesnės ekonominės krizės metu gerokai sumenkėjo bedarbių integracijos į darbo rinką galimybės. Tačiau situacija šiame dešimtmetyje ėmė gerėti, nors pokriziniais metais dar gana ilgai jaustos buvusios ekonominės krizės pasekmės. Nepaisant to, nuolat augant gyventojų užimtumui šalyje dabartinio ekonominio pakilimo metu palyginti sparčiai mažėjo nedarbas. 2010–2016 m. nedarbo lygis Lietuvoje sumažėjo nuo 18,1 iki 8,1 proc.

Bendro nedarbo lygio rodiklio pokyčiui 2010–2016 m., kaip ir anksčiau, didžiausią įtaką turėjo sumažėjimas vyrų skaičiaus, kurie tradiciškai yra skaitlingiausia bedarbių grupė. Tačiau šiuo palankiu darbo rinkos raidos laikotarpiu mažiausias buvo jaunimo nedarbo rodiklio indeksas (0,39). Tai reiškia, kad jaunimo nedarbas mažėjo sparčiausiai. Be to, vyrų ir moterų nedarbo indekso skirtumai 2010–2016 m. buvo labai nedideli.

Autorių atlikti skaičiavimai pagal tikslines grupes rodo, jog, iš vienos pusės, vyrai ir jaunimas yra lengviausiai įtraukiamos į darbo rinką bedarbių grupės ekonominių pakilimų metu, iš kitos pusės, dėl ūkio raidos nuosmukių įtakos šios ieškančių darbo kategorijos dažniau susiduria su integracijos sunkumais ir yra labiau socialiai pažeidžiamos. Moterims ir pagyvenusiems žmonėms labiau pavyksta išlaikyti esamas darbo vietas esant nepalankioms darbo rinkos raidos sąlygomis, tačiau netekusius darbo šių grupių atstovus būna sunkiau integruoti į darbo rinką ekonominio pakilimo metu.

Autorių taikomas skirtingų nedarbo rodiklių palyginamosios analizės metodas Lietuvos statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis galėtų pasitarnauti darbo rinkos politikos rezultatams vertinti. Šio mūsų siūlomo metodo esmė būtų nukrypimų nuo indekso vertimas. Kuo labiau nedarbo rodiklių santykis Lietuvos darbo biržos ir Lietuvos Statistikos departamento duomenimis artėja prie 100 proc. „iš apačios“, tuo labiau suderinama darbo rinkos ir socialinė politika. Kai rodiklis priartėja prie 100 proc., tada valstybės institucijų teikiamos socialinės garantijos skatina bedarbius registruotis darbo biržoje. Lietuvos sąlygomis, šio rodiklio augimas skatina didesnę bedarbių dalį registruotis dėl sveikatos draudimo įmokų bedarbiams, nors bedarbių nedarbo draudimo išmokos išlieka tradiciškai žemos. Tačiau tolimesniam bedarbių socialinės ir darbinės integracijos galimybių vertinimui reikalingi detalesni tyrimai.

Literatūra

- Axelrad, H., Sabbath, E., L., Hawkins, S. S. (2017). The impact of the 2008 recession on the health of older workers: data from 13 European countries. *European Journal of Public Health* 27(4): 647–652.
- Bakas, D., Panagiotidis, T., Pelloni, G. (2016). On the significance of labour reallocation for European unemployment: Evidence from a panel of 15 countries. *Journal of Empirical Finance* 39: 229–240.
- Dudzevičiūtė, G., Čekanauskas, J. (2014). Priežastinio ryšio tarp nedarbo ir emigracijos tyrimas Lietuvoje. *Verslas: Teorija ir praktika* 15(4): 294–301.
- Cuevas, J.C., Gil-Alana, L.A. (2017). Unemployment rate cycles in Europe. *Applied Economics Letters* 24(2): 136–139.

- Eurostat Database. [Online]. Prieiga internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-projections-data>.
- Gonzalez-Val, R., Marcen, M. (2017). Divorce and the business cycle: a cross-country analysis. *Review of Economics of the Household*, 15 (3): 879–904.
- Gruzevskis, B., Blaziene, I. (2015). Upskilling unemployed adults. The organisation, profiling and targeting of training provision, EEPO review spring 2015. *European Employment Policy Observatory* (EEPO). European Commission. 12 P.
- Gruzevskis, B., Zabaraukaitė, R., Stankūnienė, V., Sipavičienė, A., Jasilionis D., Gaidys, V., Lazutka, R., Kazakevičiūtė, J., Maslauskaitė, A. (2012). Lietuvos socialinė raida ekonomikos nuosmukio sąlygomis (*The social development of Lithuania during an economic recession*). *Lietuvos socialinė raida*, Nr.1. Vilnius. Spaudmeta. 121 P.
- Mueller, A. I. (2017). Separations, sorting and cyclical unemployment. *American Economic Review* 107 (7): 2081–2107.
- Lietuvos statistikos departamento rodiklių duomenų bazė. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
- Lietuvos darbo biržos rodiklių duomenų bazė. Prieiga internete: http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/statistika_tab.aspx.
- Ortego-Marti, V. (2017). The cyclical behavior of unemployment and vacancies with loss of skills during unemployment. *Macroeconomic Dynamics* 21(6): 1277–1304.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A. (2008). Jaunimo padėties šalies darbo rinkoje raidos tendencijos ir ją įvertinančių rodiklių metodinės skaičiavimo problemos. *Ekonomika*: 82: 147–163. ISSN 1392–1258.
- Reizgevičienė, R., Beržinskienė, D. (2013). Ekonominių ciklų įtakos nedarbo lygiui ES šalyse asimetrija. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2(30): 97–103.
- Tang, B., Bethencourt, C. (2017). Asymmetric unemployment-output tradeoff in the Eurozone. *Journal of Policy Modeling* 39 (3): 461–481.
- Tuzemen, D. (2017). Labour market dynamics with endogenous labor force participation and on-the-job search. *Journal of Economic Dynamics & Control* 75: 28–51.
- <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=teilm310&language=en>.
- [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Job_vacancy_rates_\(%25\)_and_change_compared_with_the_same_quarter_of_the_previous_year_\(p_p\)_2016_Q4NEW.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Job_vacancy_rates_(%25)_and_change_compared_with_the_same_quarter_of_the_previous_year_(p_p)_2016_Q4NEW.png).
- <http://countryeconomy.com/unemployment/italy>.

UNEMPLOYMENT TRENDS IN LITHUANIA AND THEIR COMPARISON IN THE CONTEXT OF LABOUR MARKET DEVELOPMENT IN THE EU

Laima OKUNEVIČIŪTĖ NEVERAUSKIENĖ
Labour Market Research Institute of LSRC
Vilnius Gediminas Technical University
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius
E-mail: laima.okuneviciute@dsti.lt

Arūnas POCIUS
Labour Market Research Institute of LSRC
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius
E-mail: arunas.pocius@dsti.lt

Summary. The article analyses unemployment, employment and activity trends in Lithuania by sex and age, with the focus on the monitoring of the labour market situation of different demographic groups. The article is based on the Eurostat and Lithuanian statistical data. One of the priorities of the article is the comparison of labour market statistics of Lithuania and the EU, assessing the link between unemployment and possibilities to fill job vacancies. The possibilities of integrating women and men, elderly and young people into the labour market are evaluated using key labour market indicators. Different unemployment estimation methods are used for the assessment of changes in the labour market situation of different demographic groups in Lithuania. The statistical data analysis is supplemented with the results of individual research.

Keywords: unemployment, unemployment rate, employment, employment rate, labour market, job vacancy rate.